Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕН МИНИСТРИЙ СОВЕТЕН ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадуьйла 1923 шера дена • ЕРА, 28 ноябрь, 1974 шу. • № 142 (5431). • Мах 2 кап.

Республика партийни актива собрани

Самардийнахьа парте Нохч-ГIалгIай обкома политически просвещене ЦIагIа, областной партийни организаце актива собрани хилар. Из хьайийлавр КПСС обкома шоллагIча секретара М. Ш. Баматгиреева.

Цига «Белоруссе партийни организаце идеологически кадраш кийчъарех царна кхетам баларех баллах» бола КПСС ЦК сопам кхочашбара областной партийни организаце декхарех» доклад йир КПСС обкома секретара М. О. Бузуртанова.

Цул тIехьагIа превеса къамаьлаш дир парте Ленински райкома хьалхарча секретара Г. Ф. Галкинас, республика культура министра В. А. Татаева, Нохч - ГIалгIай пачхьалкхен университета парткома секретара М. Х. Точиева, Ачхой - Мартановски райкома хьалхарча секретара А. И. Воронкина, комсомола обкома хьалхарча секретара Т. У. Махмудхаджиевас, «Сердало» газета редактора Т. А. Тебоева, республика Министрий Совета председатела заместитела Н. К. Байбулатова, КПСС ЦК-рча заочни лакхерча партийни школа Ставропольски отделене заведующе С. П. Горюнова, грозненски «Электроприбор» завода директора Л. И. Перевечаева, парте Назрановски райкома секретара Б. Х. Гандалоева.

Партийни актива собране мутта къамаьл дир КПСС ЦК «Агитатор» журнала керIтерча редактора С. П. Габдулина.

Актива собране балха юкъе дакъа лоцаш вар Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. Х. Боков, республика Министрий Совета председатель Р. В. Фисхаев, КПСС обкома секретарь М. А. Дорохов.

Дийцача дешах дIаьна хоьламболла социм тIайицар.

Партийни актива собране баллах йолча отчет оаха цепатохаргья.

СОЦИАЛИЗМА, ДОТТАГIАЛА, МАШАРА НАЬКЪАГIА

УЛАН-БАТОРЕ ХИННА ТОРЖЕСТВЕННИ ЗАСЕДАНИ

УЛАН-БАТОР, 26 ноябрь (ТАСС спец. корр.). Тахан правительства ЦIагIа МНРП III съезд хиинен Монгольски Халкъан Республика хьакхайкхина 50 шу дизара хетаьна торжественни заседани хилар Монгольски халкъа - революционни парте Централь ни Комитетен МНР Сийлахь-йоккхачу Халкъа хуралан.

Цlийга кийчъань я зал. Слени сигнала бессача кIаде тIе — МНР герб. Лаьла цIеча кIаде тIе деза шидата латт: 1924—1974. Зихай гома юкъе лоцух В. И. Ленинен Д. Сухэ-Баторен скульптурин портреташ.

Укхаха гулбеннаб МНРП ЦК членаш членалла кандидаташ, Сийлахь - йоккхачу Халкъа хурала депутаташ, правительства членаш, партен революционни къовсамен ветеранаш, Монгольски халкъа эскара тIемахой, общественни организацей векалаш, Монголе къахьегама ветеранаш, Iилман культуран деятелаш, советски специалисташ.

Ура а аьтта, чIоагIа, дIакхайкхаш тIоараш я «Ура!», «Дотта гIалла яхаш цIогIарч в ветташ тIайкйшар зале гулбеннарша КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев, МНРП ЦК Хьалхара секретарь, МНР Сийлахь - йоккхачу Халкъа хурала Президиума Председатель Ю. Цеденбал.

Царца цхьаьна президиумера моттигаш дIалаьцц МНРП ЦК Политбюро члена, МНР Министрий Совета Председатела Ж. Батмунха, кхыча боккхийчу монгольски партийни пачхьалкхени деятелаша, советски партийно - правительственни делегаце членаша — КПСС ЦК Политбюро члена, СССР кхыча мехкашцарча гIуллакхий министра А. А. Громыко, КПСС ЦК Политбюро члена, Казахстанан Компарте ЦК хьалхарча секретара Д. А. Кунаева, КПСС ЦК члена, Киргизе Компарте ЦК хьалхарча секретара Т. У. Усубалиева, КПСС ЦК члена, СССР Министрий Совета Председатела заместитела Н. Т. Новикова, СССР Министрий Совета Председатела заместитела И. В. Архипова, КПСС ЦК члена, КПСС Иркутски обкома хьалхарча секретара Н. В. Банникова, КПСС ЦК членалла кандидата, МНР-ерча СССР посола А. И. Смирнова. Цигтача — КПСС ЦК Генеральни секретара помощникаш: КПСС ЦК член К. В. Русаков, КПСС Центральни ревизионни комисси член А. М. Александров.

Президиуме я нютта КПСС ЦК членалла кандидат, СССР Лакхехьарча Совета Къомий Совета председатель В. П. Рубен керте латта советски общественноста делегаци а.

Заседане бер Улан-Баторе аккредитованни йолча дипломатически представительствашта керте латтараш, монгольски кхыча мехкий журналисташ.

Монгольски Халкъа Республика пачхьалкхен гимн локх.

«Ах бIаь шера социализма наькъагIа» яха доклад йир гулбеннарша безаме тIайница Ю. Цеденбала.

Новкъоста Ю. ЦЕДЕНБАЛА доклад

Республикански Монголе ахбIаьшу, — аьлар ноь. Ю. Цеденбала, — деррига монгольски халкъа дог гIоздоккха цIмаей, по декеле доаттабьа къовсамен цун хьалхарча къахьегамаш цIей, монгольски советски халкъий социалистически содружества мехкий дахкъий дохардоаца доттагIалла цIей ла.

Вай дагаш боарам боакхаш гIоздаьннад монгольски халкъа котта, тешаме доттагIе йолча КПСС ЦК Генеральни секретарь новкъост Леонид Ильич Брежнев керте латта советски партийно - правительстве нни делегаци укхаза вайца кхаьчарх. Цу гIулакхо кхы а гIоадаьккх вай дIеь, ца кхи а торжественнагIа хулийт.

Мукъаба оопа, парте Центральни Комитетен МНР правительстван цIерагIа, укх зале гулбеннарий вай мехка беррагIа къахьегамхойн цIерагIа советски партийно - правительственни делегацена керте латтачунга, КПСС-ен Советски правительствен тохкайх ласхаьлнача кулгалхочунга, дунен халкъашта юкъерча коммунистически боллхойн болалк гIорваьнна волча деятелага, машара хальхий кхерамзален чIоагIъяра тIехьа латтача кIеха цIадула къовсамхочунга, тешаме деналейчен марксистага - ленинцага хьакъ йолча новкъостага Леонид Ильич Брежневга моаршал хатта.

Ноь. Ю. Цеденбала дег тIара моаршал хьаттар - МНР еnича советски партийно - правительственни делегаце членашкен, советски общественноста делегацега.

Советий мехка векалашка моаршал хоаттеш, белгалдир Ю. Цеденбала, сийлахь-йоккхачу Ленина партега — КПСС-га, Советски правительстване Советски Союза вошал доллий халкъашкен дег тIара моаршал хоатт вай, хIаьта коммунистически общество хьалъеча, машара дунен халкъашта юкъера кхерамзален бахьан доаттабеча къовсаме йолх керда доккхий толамаш дахар лоаш доаш а доах.

Советски партийно - правительственни делеганен КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева шеи вай юбилейни торжествашка дакъа лацаро монгольски советски халкъашта юкъера ленински доттагIа, МНРП КПСС, МНР-ен Советски Союзен кхоагIоа вошал хилар цIайка хьахьокх. Из цог тохадолийтай, исторически йола событи монголо - советски къайн леладича гIулакхий лоторнде юкъегIоргья доло оагIув а хиина. Цо шеко йоаццаш доккха дакъа юкъехьоргда вай мехкашта юкъе масса оагIора цхьана леладу гIулакхаш дIахо йодача хана дегIаккхулачех кIоргIдечей, ерригача социалистически содружества цхьоагIо чIоагIъяра, халкъашта юкъера машари доттагIалли чIоагIдара.

Монгольски халкъа революцие истори чухь дIахо дьлар боккхачие, къахьтта моттиг дIалоац 1924 шера август бетта хиннача МНРП III съездо. Цу съезда боккха исторически лоархIам сенах латт аьлча, из латт марксистско - ленински хьехама ларда тIа монгольски халкъа социалистически прогресса генеральни перспектива цо белгалъяь хиларах, дегIаахара капиталистически стади юстара а йита феодализма наькъа тIара социализма наькъа тIа йоалаш Монголи дегIаахара курс кийчъяь хиларах.

ВIашагIхотта звено. Монголе къахьегама аратстанен Советски Союза болхлой классан юкъера союзи доттагIали тоссадаларал дегIаахарен гIулакха юкъе вIашагIхотта тIий хиина дIаэттар шоай балха тIа марксистско - ленински хьехам ларде лувцаш йола Советски Союза коммунистически партии Монгольски халкъа - революционни партии.

Тха опыто хьахьекхад, монгольски советски халкъашта юкъера союзи доттагIали чIоагIа ца хилча, социализма цIелхарча мехко къахьегама монгольски халкъ масса оагIорахьара хьал ца лаьпачен цо пурма новкъостал ца дичев, а монгольски халкъа революцин котъаларах а е дIахо из дегIаахара толамех в дот доахнага ца хилар, социализман халкъий къамах - кортамукъален къовсамен низашта юкъера союз чIоагIъяра дунен халкъашта юкъе боккха лоархIам болаш хиина хилар а хIанз йолаш а дилар. 1969 шера хиннача коммунистически болхлойн партей дунен халкъашта юкъерча совещане болгалдаьд: «Империализма духьала лоаттабеча къовсама перспективашта эттара лоархIам болашагIа да социалистически системанен болхлойн къаман - кортамукъален болажашта юкъера союз чIоагIъяр».

Монгольски Халкъа Республика хьакхайкхари цуе хьалхара конституци тIаьцари, дIахо аьлар докладчика, феодализматара социализмага довлаш чоалханен тайп-тайпарен дехкараш кхоачашдара наькъа тIа IалашIте боккхача лоархIаме хIама а хиина дIаэттар.

Цу нордача наькъа тIа довлара замах чухь, белгалдир Ю. Цеденбала, дерригIа. гIан тIехьа гIа боаккхаш чакхдоахар революци бIаьшеренашкахь хиина халкъа экономически, политически, культурни тIехьадисар дIадаккхара, капитализм юстара а йита дерригIа социализмага довлара торонаш IалашЪяра де дезараш.

Доклада тIа белгалдоаккх, Советски Союзо керттера дакъа а лоацаш гитлеровски фашизми японски милитаризми йохаяро, керда халкъа - демократически пачхьалкхенаш хилкияро дунен халкъашта юкъе аьттув бола хила хьадаш хьалъро МНР-е социализм хьалъяра. Цу аьттува боалийтача хьалех пайда а эцаш МНР 1948 шера дениз халкъе бовхамы культурен дегIайоалае йолаелар. Промышленносте хьалха долаш хиина доакъош дегIадоаладарен керда лараш хьадарен ларде, дерригIа алсамдувлар промышленни продукци арахецара. 1940 шераца нийсйича ерригa йоаккхаш йола промышленни продукци 1960 шера 5,4-за дуккагIа хилла.

Къаьст - къаьстача аратски боахамашта социалистически кооперировани елга чакхдаккхарца ерригa досоциалистически экономически укладаш дIаякхар, мехка шe цаI йола социалистически экономика хьаелга IалашIдир.

КховатлегIа шераш дIадоладуш МНР дегIайра керда юкъ хьатIаэттар — социалистически общество дьалъаь яккхара юкъ. Цу юкъа керттера маIан социализма материально-технически база хьалъяра процесс масса тайпара дегIайоаллягилен чакхйоаккхален дар. Керттера декхар латтар экономика индустриально - аграрни структура хьаярах, МНР-ах индустриально - аграрни мохк барах.

Монгольски халкъ шийпарте кулгалпа, Советски Союзов кхыча вежарашха долча социалистически мехкашен лоатталча новкъосталца из декхар кхочашдеча дерригIа лоархIаме толамаш доахаш хьадоагIа. Цун тешал ду укх тIехьарча кхаь пятилетке сиха дегIайхача кIора боаккхача, электроэнергетически, горнорудни, металлообрабатывающи, гIишлон материалий, хьу чакхйоахача, кожевенни, кога гIирс беча, текстильни, дулхи шурей йоаккхача, хьоар Iохьачен кхачен социалистически промышленноста доакъош. Промышленноста производственни керттера фондаш 1961 — 1973 шерашка 4,7-за алсамъяьлнай. ХIаьта промышленни производства боарам цхьан сига сиx дарьхIача — 2,4-за. Укх хьалхарча пятилетка хьалхарча кхаь шера ерригa йоаккхаш йола промышленни продукци 33,6 процент лакхъенней, перспективни планагIа хьарчIар 29,9 процент мера дIойлача. Транспорта ерригача тайпай производственни керттера фондаш 1940 шераца нийслича 1973 шера 35,7-за лакхъенней.

Болхлой класс йоккхагIа хулаш йоагIа, вай общества керттера общественно - политически низ хилара тарра, лакхлуш латт цун лоархIам, аьлар ноь. Ю. Цеденбала.

Докладчика дIахо дувц партен правительстван укх тIехьарча итт шера юрта боахама материально - техническ база чIоагIъеш баьча IалашIвате боккхача балхах.

Цо белгалдаьккхар, Монголе халкъа Iаьдал лаьттача шерашка халкъа вахар оалантара деиз хийца, мехка культурни сибат, вахха бати саклетамa эргабьакха йола культурни революци чакхъяккхара IалашIвате боккха болх бeь хилар.

Монголи феодализмагара социализмага йоаккхаш бaь исторически никъ толамца чакхбаккхен социализм хьалъяь наькъара баьча наькъагIа из дIахо дегIаккхулен аьттув баьлар социализма хьалхарча мехкаца — сийлахь-йоккхача Советски Союзацара вежарашха доттагIаа чIоагIаяри цуцца масса оагIорахьара вIашки цхьана гIулакхаш леладари бахьан долаш, аьлар ноь. Ю. Цеденбала.

МНРП Центральни Комитета, МНР, правительства беррагача къахьегамхойн цIерагIа ноь. Ю. Цеденбала сийлахь-йоккхача ленински партега, Советски правительстване, турпалча дерригача советски халкъа дег тIара чIоагIа баркал аьлар МНР социалистически общество хьалъеш а, монгольски халкъа хьал-торо айеш а даим, боккъонца вежарий хьисапе новкъостал гIои дарах.

Оаца чIоагIа дегашта тоам а хулаш белгалду, аьлар докладчика, монголо - советски отношенеш. 1966 шера официальни доттагIлен визитаца новкъост Л. И. Брежнев керте вола советски партийно-правительственни делегаци хиннача хана доттагIлен, цхьана гIулакхаш лeладара я вIаши гIо дара а хьакъехьа МНР-и СССР-и юкъерча договора кулгаш яздаьчул тIехьагIа дегIаяхкара шоай кердача дакагIоа даькъ тIа яьнна хилар.

Монголе къахьегаш дола халкъ, аьлар ноь. Ю. Цеденбала, хиина а хиндад хIана да а да монголо - советски доттагIален, социализма кхыча мехкий халкъашцарча доттагIлена вошален цIенча байракха доазув доаццаш мутIахь. Тхона тхоай интернационални декхар гу социалистически мехкий цхьоагIо хаддамза чIоагIъяраца, политически, экономически, Iилма - технически, культурни. ХIаьта ката кхыча доакъошка карпа цхьане къахьегмта шерларен кIоаргдарцен.

Тха парте лерхI, МНР социализм хьалъяра программин цун декхараш толамца кхочашдар, кхыча вежарха долча мехкашца цун экономически боарамаш нийсдар, кхыча социалистически пачхьалкхашца, эттара хьалха Советски Союзаца тха мохк кхы а дукхагIа экономически гаргадахара а политически йоксолидано а наькъаш тIа, царца боахама бувзамаш массогга шердарен кIоаргдарен наькъаш тIа чакхдаккха йиш а яьнна.

Тахан, белгалдир ноь. Ю. Цеденбала, кIаьсиа ца хьанала тайпара чIоагIъенна социализма, демократен прогрессивни позицеш, кхы а айхагIа кхотаденнад дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойн болача мугIараш, чот аь дергаоцаш чIоагIбеннаб дуне дегIадара хьалха воздействие ои йолча дунен тIерча социалистически содружества низ. Цу гIулакха юкъе масассе къаьстта моттиг дIалоацаш хиина а хиннай хIанз а я коммунистий ленински партии — КПСС-и ах бIаь шерах сооагIа йолча хана де лерхIачоа тIаберзабь а тIагIертта а машарен социализман гIулакх котдаккхара тIехьа къовсам лоаттабеш, сийрдача кхоаненга бода никъ хадамлена тешаме буллаш бола сийлахь-боккха Советий Мохкаш. Дунен социализма цхьоагIон низан дIахо чIоагIбара, машари дунен халкъашта юкъера кхерамзален чIоагIъяре IалашIвате доккха хIама харагIдьлнад КПСС ЦК Генеральни секретара, «Халкъашта юкъера машар чIоагIбарах» йолча Ленински преме лауреата новкъоста Леонид Ильича Брежнева шийна.

Леонид Ильич Брежнева цIераца дувзаденна да МНР-и Советски Союзан, вай марксистско - ленински партешта юкъера вежарка долй доттагIали беркат довлаш масса а оагIорахьа цхьана къахьегага дIахо дегIадар а чIоагIдалар а.

Укх сийдолча трибуна тIара дега тоам хулаш хоам бу аз монгольски халкъа социалистически карагIдьннараш лоралара а алсамдахара а, КПСС-и МНРП-и, СССР-и МНР-и халкъашта юкъера доттагIлени вежарашен йола отношенеш чIоагIъяра гIулакха, социалистически содружества мехкаши дунен халкъашта юкъера коммунистически болхлойн болани дIахо кхотабара гIулакха, машари массане а юкъера кхерамзален чIоагIъяра гIулакха КПСС ЦК Генеральни секретара новкъосте Л. И. Брежнева къаьстта белгалдоалаш хIама карагIдаларах, МНР Сийлахь-йоккхача Халкъа хурала Президиумо сопам баьб Леонид Ильич Брежневна «Монгольски Халкъа Республика сийлен гражданин» яха сийдола цIи яла, «МНР сийлен гражданина Доню Седкъа» пурма дIа а луш.

Л. И. Брежнева «Монгольски Халкъа Республика сийлен гражданин» цIи яларца вай дIакхайкабу монгольски халкъа шийтешамерча доттагIчунцара — турпалерча советски халкъацара, цун ленински партецарен советски правительствацарен дег тIара безами сийдеш хилари, аьлар Ю. Цеденбала. Цо нитта тьакъьоkх вай халкъийи мехкийн доттагIлени дохаргдоацача вошален отношенеш чIоагIлуш хилар, вай планета тIарча беррагача наькха арази беркате дахара баьхьан долаш, Iа, веза Леонид Ильич, дот цIенен беркатен болх барах МНР къахьегамхоша оалаш дола деррагхалкъа баркал.

Боккъо а соиа, веза новкъост Брежнев, йоах докладчика, Хьо дика могаш волаш, дукхача шерашка вахаш хилар, социализман коммунизман гIулакх котдаккхара, лаьтта чIоагIа машар оттабар духьа Iа хIаьд ца луш, дерригача чулоацаш бола балха тIа керда доккхий толамаш дахар цIенача дег тIара лоаш хилар дIакхайкаде.

Ах бIаь шера социальни эргаьалара никъ а баь. Монгольски Халкъа Республика дерригача дунена хьалхашка отт тоалуш дегIайоагIа, машар беза социалистически пачхьалкхе йолаш. Дунен халкъашта юкъерча отношеней системе шийта йоаттIаш йола моттиг дIалоаш по, дунен халкъашта юкъе сийдеши лоархIаши я из.

Советски Союзаца социализма кхыча мехкашца цхьана вIаши юкъера гIулакхаш чакхдоалаши МНР деррагIа дIаьху кIоаргта халкъа, классови араьхьара политика, хьанаре лораду Азен деррагача дунен тIан машарен кхерамзален гIулакх.

Дунен тIа низий соотношенеш социализмана аьттува болаш хувцаларо, социалистически содружества мехкаша лелаеча хьинаре, дерригIа дIаьхьача машарерча политико, машара духье цар вIаши барта долаши де лерхIачоа тIадерзадьален низаша, аьлар дIахо ноь. Ю. Цеденбала, объективно торо хилийтай дунен халкъашта юкъера хьал из бIарча хьайцача тоадара оагIорахьа хьайда дерзаде. Дунен халкъашта юкъера кхоткам кIаьдбар тахан дуне дегIадара ходдам беш доль хIама а хиина дIаэттад.

Массане а юкъера кхерамзале чIоагIъяра а машара тIехьа халкъаша лоаттабу къовсам хьинарегIа лелабара а лоархIамегIара фактор а хиина дIаэттай КПСС XXIV съездо кийчъаь конструктивни машара Программа. Машара Программа толаме кхоачашъяр бахьан долаш социализма мехкаша цхьана низаш тIадахийтарах доккхий хIамаш карагIдьннад Европе политически климат тоадара, лаьтта машара кхел шийх тайша йола хIанзара керттера проблемаш къестаеча.

Дунен халкъашта юкъера кхоткам дIахо кIаьдбара гIулакха къаьстта боккха лоархIам болаш да советско - американски отношенеш тоаяр.

Массанена а хоаш за хIанзарча хадара лоархIамегIа йола проблемаш къестаелга, дунен халкъашта юкъерча хьала цар политикон чакхдоахача гIулакхашен чIоагIа елиени ер йолча Советски Союзан США-и юкъерча гIулакхий хьалах дукхагIча дайхье тийша хилар. Советско - американски отношенеш дIахо дегIаяхкара бакъхха керда лоархIаме гIа хилар укх деношка Владивостока районе КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев, США президент Дж. Форди пачхьалкхений гIулакхаш дувцаш вIашагIкхетар.

Цу вIашагIкхетара итогаша пачхьалкхенашта керте латтараш хьалха вIашагIкхийтта советско - американски переговораш ярах хьахиннарьша санна гIо ду массане а юкъара машар чIоагIбара, дунен халкъашта юкъера кхоткам кIаьдбелга кIоаргдара, ядерни тIом хилара кхерам мелбара а герзаца къийкулга юхатохара а.

Цунца дийза вай юха а дIахойт КПСС ЦК, цун Политбюроси новкъоста Леонид Ильич Брежнева шеи лаатта машари сетемн хилийтар духьа леъиния аракьара политика чакхйоахаш беркат довлаш, тIагIертта, IалашIвате дукха низаш тIахкийтар дизза хьалоацайин чIоагIа къовбалдилин хилар.

ХIанзарча дунен халкъашта юкъерча вахара актуальни проблемеех цаI я Азе машари стабильноста IалашIяр. Монгольски Халкъа Республика Азе боккъонца машар оттарга кхача гIерт, континенте кхерамзален чIоагIа фундамент йолъара къовсам лоаттабу.

Дунен халкъашта юкъерча арене дикагIча оагIорахьара хулаш хувцамашка хьежача бакъде йиш я, лаьтта цу даькъ тIа машара перспектива дика товенилга. Керттера дар латт ерригача Азера хьал дизза лертIадаккхарах, пох стабильни машарен вIаши пайдане долаш цхьана къахьегарен континент ярах. Из де диза кхоткам кIаьдбара процесс кIоаргъярцен дIайоаржаярцен, азиатски пачхьалкхенашта юкъе вIаши дуладр кхетаденен тешали чIоагIбарца, дикача лоаллой отношенеш шерра дегIайоалларца. Цу де лерхIачо дIадехарашца дуккха дукхагIа йоагIаш а юкъе гIулакхаш леладара юкъерча демократически принципий ларда тIа коллективни кхерамзален система хьаяра Советски Союзо хьалха яьккха идея. МНР тIехьа я уж принципаш континентерча пачхьалкхенашта, цхьаккха а юкъера ца йоаккхаш, юкъе леладеча гIулакхий боарам а хиина дIаоттара, иза духьал ца бенихара принцип юкъарча азиатски ларда тIа пачхьалкхенашта юкъерча гIулакхашта хилара.

Коллективни кхерамзален система хьаяра идея пайдане я шийн конструктивни хьисапацен [illegible]аш шерра чулацарцен, Азе чIоагIа машар оттабар хьаштдолаш йолча хIара пачхьалкхена инициатива гойтара шерра наьъ хьабелаш хиларца. ТIехьарча шерашка гучаьннай кхерамзален проблема ерригa а цхьан даькъе а къовстаяра тайп-тайпара идеяш. Уж дукхагIча даькъе советски идеяца йоагIаш я.

Монгольски Халкъа Республика кийча я вIаши тIаьца метаргIйола решенеш юкхера я оттаяр духьа коллективни низаш тIадохийтачен уж лохачен хьинаре дакъа лаца. Оаха дика кхетаду коллективни машар оттабар хиина йола акт йоацилга. Цо континента ерригача пачхьалкхенашкара, дунен машар безача дерригача низашкара дIадех сатохаши тIагIерттан къахьегамга.

Цунга хьежача тхона дика хетаргдар йоккха азиатски пачхьалкхе хилара тарра Китайски Халкъа Республика Азе чIоагIа машар оттабара лоаттабеча къовсаме дакъа лаьцача. КНР-и, кхыча азиатски пачхьалкхенашен кхоткам кIаьдбара, континента мехкаша юкъера гIулакхаш вIаши кхетадеш леладаря тешам хилари чIоагIаара хьинарегIа дакъа лаьцача эттара хьалха пайда бергбар халкъий машарен кхерамзален гIулакха, аханел дукхагIа адамаш дахача Азе хьалха оттанвьай керда тешам хилари кроаш я тIаьна IалашIвате. Бакъда долаш долчо тешал ду йоаш латта тIема цIерашен кходжанти ца бойтара а кроара а тIаерзаь. Пекина политикен практически гIулакхаши машарен дунен халкъашта юкъерча кхерамзалени хьаштта оалан тIара духьала хилара.

Марксизмацара - ленинизмацара бизза дIахьадача китайски кулгалхой социализмица духьаларча, халкъа духьаларча наькъа ларде уд великодержавни шовинизме гегемонистски уйлаши. Оаха хьадда харцаю суверенни а кхичарех тийша йоацача а социалистически монгольски пачхьалкхен хьнкъенье Пекина дезаю экспансионистски политика.

Монгольски Халкъа Республика лоарзагIа ца йоалаш дIакхайкадеш я шийн къулбехьарча лоаллахочунцара, Китайски Халкъа Республикацара гIулакхаш лертIадаха гIертыга, сийлахь - доккхача китайски халкъацара доттагIали цхьаьна къахьегамен юхаметтоатталара тIехьа ца хилар.

Тха партенен правительствацен шийн лоархIамегIара декхар гу вежарха йолча социалистически пачхьалкхений политически, экономически тIемен хьакъехьа цхьана къахьегмта кIаьд ца луш чIоагIдарца. Машара, дунен халкъашта юкъера кхоткам кIаьдбара духьала барашa ледеча тийшача бахкий хьакъехьа фе хила деза вай, дерригача империализмана духьалбеш машар безен низашта вIашагIтохара мизогга гIо де деза вай.

Тха парте, сийлахьча Ленина партеца — КПСС-ца а кхыча вежарха йолча партешца а цхьана хувца ца луш гIеххьа а дунен тIара коммунистически болхлой чIоагIбара, марксизма-ленинизма принципиальни ларда тIа цун мугIараш дIахо кхотадара.

Тха парте дIахо а хьадда къовсам лоаттабергба сийлахь-боккха марксистско - ленински хьехам цIена хилийтара тIахьа, империализма идеологически диверсеш духьала, антикоммунизмацен цун эттара чIоагIагIа долаж довлача тероа — антисоветизмацен духьала.

Ноь. Ю. Цеденбала юхара а аьлар:

Тха парте шийн балхе тIа толамаш даьхад марксизма-ленинизмана, пролетарски интернационализма принципашта шек ца йоалаш мутIахьа хилар бахьан долаш, Маркса, Энгельса, Ленина масса долча хIамаш котъювлаш йола байракх яхьаш марксистско - ленински теори теоречески дегIайоалаяра, дунен социализм чIоагIъяра, халкъий машари кхерамзален бахьан лоаттабеча къовсама юкъе хьадда дола дакъа хьош йолча сийлахь - йоккхача Советски Союза Коммунистически парте дерригдулен - историчски опыт Iомаеш хилар бахьан долаш.

Керда вахар хьалдара къовсам лоаттабеш МНР къахьегамхой болхаш а ба, дIахо йодача хана гIорт а ба классагIа болча шоай вежарашиа — сийлахь - йоккхача Советски Союзен социализма кхыча мехкий халкъашца цхьана.

Ю. Цеденбала докладага чIоагIа уйла тIаьхьайта ае а дийгIар тIоараш деттаи юкъагI а аьлар.

Дош ду КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежневна. Заседане хиннараша из тIаэц чIоаггIа, дIаьхдаь тIоараш детташ. КПСС-и МНРП-и, доханргдоацача советско - монгольски доттагIала сийца моаршалаш кхайкаду.

(ДIахододар 2-ча агIо тIа).

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КРАЕВЕДЧЕСКИ МУЗЕЙНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Республика къахьегамхоишта коммунистически кхетам баларе хьинаре дакъа лацарах вIашагIтелла 50 шу дизарца дувзаденнача Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Нохч - ГIалгIай республикански краеведчески музейна.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный, 1974 ш. 25 ноябрь.

ВЕНОКАШ ЯХКАР

УЛАН-БАТОР, 26 ноябрь (ТАСС). МНР столице Машара проспекта тIа латт В. И. Ленина дегIа памятник. Монгольски халкъа социалистически дегIаахара никъ хьийхача дерригача дунен къахьегамхой баьчний чIоагIа сий деш дегIад из.

Тахан укхаза ера КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев керте латта советски партийно - правительственни делегаци, МНРП ЦК хьалхара секретарь, МНР Сийлахь - йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатель Ю. Цеденбал керте латта Монголе партен правительства кулгалхой.

Делегаце венок йиллар В. И. Ленина дегIача памятника юхе.

Цул тIехьагIа новкъост Л. И. Брежневен советски делегаце членашен монгольски новкъосташца цхьана Д. Сухэ - Баторен Х. Чойбалсанен къуб йолча баха венокаш яхкар. Царна тIаьхьарчача лента тIа укх тайпара йоазув даьд: «Монгольски халкъа - революционни партии халкъа пачхьалкхен хьаккеллача Д. Сухэ-Баторен Х. Чойбалсанан».

Сухэ - Батора цIерагIча майдан тIа бар аратий, болхлой, интеллигенце, МНР Герзацарча Низий эзараш вихалаш, Монголе болх беш бола советски специалисташ. Цар дег тIара моаршал хеттар Леонид Ильич Брежневген Юмжагийн Цеденбалаген.

Зайсан яхача лоам тIа советски бIухошта дегIача памятника юхе венокаш яхкар партийно - правительственни делегаце. Новкъоста Л. И. Брежневен, кхыча советски хьашашен цхьан минута йист ца хиларца сий дир вошал доллача Монголе паргIато, цун кортамукъален из тоаьааpен бахьан деьттача тIемашка шоай вахар дIаделлача турпалий.

Монгольски халкъа - революционни парте Центральни Комитета, Сийлахь - йоккхача Халкъа хурален МНР Министрий Советен цIерагIа В. И. Ленина памятника, Д. Сухэ-Баторен Х. Чойбалсанен къуба, советски бIухошта дегIача памятника юхе венокаш яхкар МНРП ЦК хьалхарча секретара, МНР Сийлахь - йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатела Ю. Цеденбала, МНРП ЦК Политбюро члена, МНР Министрий Совета председатела Ж. Батмунха, МНРП ЦК Политбюро членашен, членалла кандидаташен, кхыча монгольски партийни пачхьалкхени кулгалхоша.

Венокаш яхкара торжественни церемонеш ец монгольски Халкъа Эскара бIухой сийлен ха оттадаьдар СССР-ен МНР-ен пачхьалкхен гимнаш лекхар.

МОНГОЛО-СОВЕТСКИ ДОТТАГIЛЕН ОБЩЕСТВАНА ХАЛКЪИЙ ДОТТАГIЛЕН ОРДЕН ЯЛАРАХ ДОЛА

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Монгольски Халкъа Республикаи Советски Союзен халкъашта юкъера доттагIаш дIахо а леладу гIулакхаш чIоагIдара а дегIадоаладара а доккхий гIулакхаш карагIдувларах халкъий ДоттагIлен орден лойла монголо-советски доттагIлен Обществана.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Н. ПОДГОРНЫЙ.
СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1974 ш. 25 ноябрь.

СОЦИАЛИЗМА, ДОТТАГIАЛА, МАШАРА НАЬКЪАГIА

НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА КЪАМАЬЛ

(Чаккхе. Долалур 1-ча агIо тIе.)

Хьамсара новкъост Цеденбал!

Хьамсара Монгольски халкъа-революционни парте Центральни Комитета членаш!

Хьамсара Сийлахь-боккхача Халкъа хурала депутаташ!

Деза новкъостий!

ТIехьашхие деза ди билгалдоккху вай тахан. Шовзткъе итт шу хьалхагIа монгольски халкъо шин революционни парте кулгалла Монгольски Халкъа Республика хьалйй, Советски Союза халкъашта дика дIаэттар из керда, социалистически вахар хьалдар дукха доттабеш къовсаме.

Шун ах бIаь шере опыт — иза революционни уйлаеш тIулакхаштен карагIдаьйна доккха хIама. Дуккхаъ уьзала, цун лаьттан тIа, дуккхача советски республикашна а санна, боккъоний кхочаш а хиина дIаэттай капитализм юстара а юташ социализмага доьдарах йола В. И. Ленина идей. Цунах доал дуьнен общество дегIбахара процессана юкъе монгольски коммунисташа, монгольски халкъо даьна доккха декъа.

Шовзткъе итт шу дIадаьхьиад МНРП III съезао жовк дегIабоалабара генеральни никъ — социализмага билла никъ белгалбина деза. Съездо отчеталь исторически доклад кхочеш а деш, монгольски коммунисташ массаза а чIоагIа цхетабаьй юкъарча гIулакха хьалхара шоай боккха бехктоххам, социализма хьашташ, цун дуьнен тIара позицеш чIоагIа лоре а еш.

Цудухьа дика хетадеш да, деза новкъостий, социалистически содружества мехкий халкъаша, марксистско-ленински идеалашта тIехьарча, социальни прогресса тIехьарча беррига къовсамхоша шун сийлахьа юбилей юкъара, интернациональни цIей санна лоархIаш хилар.

Тхона, советски мехка вахалашта, дукха ликахетар да уьх деза дийнахьа шуьна цхьана хилар. КПСС Центральни Комитета, СССР Лаккхьарча Совета Президиума, Советски правительства цIерах тIа, дерригача тха халкъа цIерагIа республика хьалй 50 шу дизар дег тIара даькъела дуьйш оаха, монгольски халкъе, монгольски коммунистий.

Оаха дахкаьна буьн социализм хьалъяча хьалха латта иш — ондаюьлеш латта монгольски болхлой класс, индустри дегIа мел кхувлдраш, Iалама рузкъаш хьа а лехаш, уж халкъа боахаргIа дIаухийташ, мехка керда ехбат хьален мел баш.

Оаха моаршал лу Монголи къахьегача ахархошка, юрта боахам, мехка экономика традиционни Iалашаьте лоархIамен декъа кердача боарите кхоачашъеш ай а деш дегIахувлаш мел барашка.

Оаха моаршал лу монгольски интеллигенци, монгольски Iилма дегIаккхувлаш, керда культурни рузкъаш кхоллаш, кхуаш боагIача тIехьенна хьехаши кхетам дуьйш мел барашка, цхьа уьнан цIенон боккхо ерашка.

Деза доттагIий! ХIанзза вай ладийгIар Монгольски халкъа-революционни парте Центральни Комитета Хьалхарча секретара, сийлахь-боккхача Халкъа хурала Президиума Председатела Ю. Цеденбала цхьа хIоарга малан долаш, дикаха, дег тешадеча фактех йизза йоаца докладага. Вайна дагахьашка хьаьгтач санна хийтер феодализма тIабьех мукъадалор дукха, шиъ кертамукъа чIоагIIьяр дукха, ерригача общества вахара хьалаш овленгара деш хердаваьер дукха монгольски халкъо лоаттабьача къовсама дийна истори.

Докладех гуш да, оаш, новкъостий, Iалашмате лоархIаме, социализм хьалъяра декъе, хетаргахьа, эгара халагIа йола этап чаккхьаккхе хилар — толаме а йоаккхаш.

Оаха кхетадеш да, монгольски коммунисташа мижка юрта боахаме хиина хIоарга кугашъмаш гIадбаха белгалдоахеш хилар. Къахьегача коллективашка вIашагIа а кхайтта, шоай даьа деза лаьттанца, болх беш хьабоагIача наха — аратацо кердагIа йола юртбоахама машинаш, хьайбай боахам лаьтта лелабарен хIанзара технологи карерзаю.

Цунца цхьана шун мехка боккха промышленни производства дегIаккхувлара хIамига опыт Iоаньяц. Тахажара шун дегаондае — индустриальни Дархан, керда горно-металлургически комплекс Эрдэнэт. Шары-Голера хIор боалз моттигаш.

ХIаьта хьаьстта, Монголе халкъо карагIдаеннача хIамахка цхьан, доккхача хIамах санна ала безам бар са Iилма дегIадарех, къамал социалистически культура тоаназдарах. Мехка хьалхиийнай халкъа дукхах-цIех йола интеллигенце йоккха отряд. Шерра доьзаь да Iилмай академе доастам телаши чулоссийбьи болх бет болча монгольски Iилмахой дуккха тоххамаш. Боккъонца йола революци хиннай уназвIено лоравчен просвещенеи.

Дика мишта хетаргдац уж деррига башха-лиьа толамеш, монгольски лаьттан тIа хиина уж тамашийна доккхий хувцамаш!

ЧIоагIа лоархIаш новкъосташа дика летиши тIаш Монголе беррига доттагIаша монгольски коммунисташа бь[...] Iалашмате боккха творчески болх. Парте хьалхехьай социализм дукха-цIех долча вахара гIулакх а хиина дIаэттача наьха, са хетамечен хьинарчеча наьха, боккъонца болча патриотийн интернационалистийн новкъах. Из дегIа а кхай, доьлах чIоагI а санай мехкаца цхьана, къахьегамхой дикагIбола виталаш шай мутIарашта юкъе а увзаш. Социализм бакъан долаш лоаттабеча къовсама еррига этапашкара цун политика халкъа гIулакх дара, цун хьешташ хьалоаттадара тIеравхь хиннай. Цунах латт Монгольски халкъа-революционни парте, монгольски халкъа тешаме воI, дуьнен коммунистически болама вожаха деятель новкъост Ю. Цеденбал верте латтача цун Центральни Комитета йоккха авторитет.

Деза доттагIий! Монголе диаллара доккха цIай тахан деш, цIенача дег тIара ала йиш я вайга, вай мехкий халкъаш массаза а доллача хIамана а дерIар цхьатарра доьлаш даьхай, вежарашца санна вIашт новкъостал даьд даьна.

Вай доттагIала летописа юкъе дукха сийлахьа агIош. Цхьабакъда, хьалхагIа а санна, вайна массанена а къаьстта деза да Владимир Ильич Ленина Сухэ-Баторца, монгольски революце дешалеча бахчеца исторически вIашагIкхетарех дагадоагIараш. Цу вIашагIкхетаргара хьабоалабенна хьабоагIа агIун агIох а теха вай дьабена никъ.

Шахиза а дицлургдац монгольски аренашка барона Унгерна кIай гвардейски бандашта дуьхьала вай цхьана даь тIемаш. Дицлургьяц вайна монгольски лаьттана тIаьхевди беннача японски милитаристашта советски монгольски тIомахоша хIалан беш хIама техача хавара Халхин-Гола турпала эпопея а. 1945 шера вай мехкий салташа агIун агIоца а болеш аьтар Китая сидо даккъа дIалаьца хиина империалистически Квантунски эскар, агIун чIоагIа хьаьльцар Азе халкъий мортамукъа хьален къовсама.

Советски наха шоай монгольски вежарашта боккъостал ду керда вахар хьалае. Шоай дегIаьна монгольски новкъосташа тхоне я ду новкъостал. Торо тIехьаларах даш ма чаьдаьз новкъостал. Воашта а эшаш дола хIамаш аз-новашта баьча аьттон дукха доцаш декъ вай вIаши. Дукхьал ката хилар советски наха советски Iаьдал лаьпача хьалкареш, халача шарашка монгольски халкъ хьалдоаццаьа хана.

Мишта хилар монгольски доттагIий а. Къаьстта дика хилар дар из тха халкъа хала тоссамаш тIехттача хана, Сийлахь-боккха Даьхен тIом лаьттача шерашка. Ер я из къаьстта тешаме факт. 1943 шера фашистоий гIараашорира дипа тIом юкъаххьачача хана, фронте ара маршал Чойбалсан верте лаьтта монгольски делегаци. Цо Советски Эскара дIаелир монгольски къахьегамхойна гуйдаьча яхаш хьаь танкай колонна. Уждамо хIамаш, новкъостий, дицлуш хилац!

Советски Союзан Монгольски Халкъа Республикаца юкъара гIулакхаш тахан дерригача дуьнена хьалхашка хьаьстт вIаши толамаш лахар цхьатарра лоьш дола социалистически халкъарна гIулакхий образец санна.

Цхьатарарча боагIамагIа барт-цхьоагIо хилара чIоагIа лардаш ехкай 1921 шерарча ленински договоро. Дикача уйлеца дагалуш вай вIаши новкъостал дарах йола 1966 шерара протокол. 1946 шерара совзан договор. КПСС ЦК-ен Советски правительстван тIадуллараргIа сийлахьа гIулакх хьаьнар соьга 1966 шера укхаза, Улан-Баторе, вай мехкаша лелаеча шерача боахама бувзамашта а, социалистически Монголе доазонаш лорадара а, Азерча машарах кхерамалеи хIаьнташта а тешаме гIулакх ди долча, доттагIале, цхьана гIулакхаш лелакара, вIаши новкъостал дара хьакъехьарча договора новкъост Цеденбала цхьана куьг яде.

Деза новкъостий! Шута ала йиш йолаш да со, вежарашка цхьона леладу советско-монгольски гIулакхаш дегIаккхувлара лелашта тха парте ЦК Политбюро Советски правительстван эгара чIоагIагIача тайпара уйла тIайохийташ хилар. Халкъа Монголерiара, социализм бакъан долаш лоаттабьа къовсамга гIоллартa тха къаьнагIа йолча соратникашца доттагIал — иза тха, советски наьха, сийлахьа гIулакх а интернациональни декхар а да.

ЧIоагIа раьза хиина ала йиш я вайга, СССР-ен Монголен вежарашка долча халкъашта юкъера айха бувзамаш вIаьхий а массе тайпара а да, эзараш а [illegible] а долча, доккхийчен кагийчен хьадача гIулакхашца лелалеш да, аьнна.

Вай шакхе а партий вIашагIхьерайохийт хадаргда [illegible] новкъосташка долча гIулакхашна. Керда вахар хьалдара опыт дIа-юха кийр, идеологически партийно-организационни балха дешашка цхьана гIулакхаш лелалар, дунен халкъашта юкъерча арене гIулакхаш цхьана вIашкхьыдакар — уж дерригa хIамаш гаьнна хьалхагIа деиз вахара естественни норма а хиина дIаэттай дайна. Профсоюзаша, кхалнахл, кагирхой, кхыча массови организацеша каст-каста цхьана лелаеча контакташен гIулакхашен вай мехкий итташ эзараш бола къахьегамхой хоаиле хададза дийна бувзам болаш бахарга кхоачашлу гIулакх, цIоьгта доккха вай доттагIале оащам цу тайпара чIоагI а деш.

Общественни организацеш дукхачу, доца из хьахахеш Iе йиш да аса, вай мехкашта юкъера гIулакхаш дегIадоккхадеш лоархIаме доакъе кхочаш йола [illegible]. Из моцар массугол — советски доттагIала общество я. Хоза а хеташ хоаш бу аз шута, новкъостий, Монгольски Халкъа Республикаи Советски Союзен халкъашта юкъера доттагIала цхьана леладу гIулакхаш вIоагIдечен дегIаккхувлачен доккхий хIамаш карагIдувларах СССР Лаккхьарча Совета Президиумо цу общества халкъий доттагIала орден енна хиларах.

Из соьгIат — вай мехкаштен халкъаштен юкъера цхьана леладу гIулакхаш тIа-тIа чIоагIдарах масее оагIорахьара хиляйтарах новкъостал деш бола Монгольски Халкъа Республика беррига гражданаш оаха лоархIаши парна баркал оалаши хьдара символ. Дег тIара даькъала дуьш оаха шо, новкъостий советско-монгольски доттагIала Общества кулгалхойн активисташ!

ХIаьта, бакъдар аьлча, Iалашмате чIоагIа лоархIам бу оаха экономически бувзамаш дегIаккхувлара. Уж тIа-тIа чIоагIагIа дегIаух. Халлахча лаккху вай мехкашта юкъерча товарооборота объем. Тхоьга шугара шун хьайбай боахама традиционни продукци — дуах, тха, кхмар хкьча на Iеш, шун нердача промышленни предприятей изделеш а малхерча минералий цхьадола тайпаш а кхоач. Тхоай агIонгахьара тхо а гIерт, тхоашта могачох, шоана эшача промышленни оборудованица, юртбоахама машинашца, автомобильца, халкъа дукхагIа эшача товарашца шоана бIоагIа кхоачаьмбе. Советски Союзо Монголена новкъостал ду эрий дада лаьтташ карадерзадара, хьайбаш леладу доккхий боахамаш, хIинзарчар тайпара фабракаш, заводаш, чуIена цIенои керда районаш хьалъяра.

Тха парте дерригача тха советски халкъо дерIар Советски Союзо вежарашка бола Монголи экономически дегIабоалара деча новкъостало мехна хьалхашка латта халкъе боахам сихха дегIабоалабарен къахьегамхой хьал-торо дIазо лакхъярен декхараш толаме кхоачашдара шун хатугa боккхаргба аьнна тешаш да.

Укхаза нов. Цеденбала белгал маддаьхара, шун инженерашцен техникашцен цхьана МНР-е къахьегаш я советски специалистий йоккха группа. Монгольски новкъосташа яхачох, цар хьамела, шоай хьэпар из кхелеш бола бу. Монгольски цийсьелларах, МНР правительства бийга бахака вежарашка долча Монголе болча сай дай — мехкахоша тха парте новкъашта тIайахле интернационалистически массe дIахо а сийлена кхоачашъер доьш парна лоаца баккха безам бар са.

Ше доьлах си нов. Цеденбала уйла тIалхийтар производственни кооперацие проблемиех вай мехкаш дIаха экономически дегIала дагарах. Из, белгала, ха а да доккхен эшаш гIулакх. Цхьан ритьергIа беча бахо, шеко йоацаш, юкъара пайда лургба.

ТIа-тIа боккхагIча лоархIама хул вIаши Экономически новкъостал дара Совете вай мехкаша леладу гIулакхаш, социалистически экономически интеграце Комплексни программана юкъе лоаца дакъа. Хийцна ала мегаргдолаш да, вежарашка долча мехкашка цхьана лелаеча гIулакхий кердача формашта Монгольски Халкъа Республикана новкъостал дерга шиъ чурча ресурсаш пайда дикагIа эца, экономика, Iилма, культура дегIаккхувлача керда толамаш даха.

Новкъостий! Советска а монгольска а коммунисташа шоай эгара хьалхара декхар лоархIа къахьегамхой хьал-торо, къахьегама овсарле лакхъярен производства эффективность айярен ларда тIа тоаярах. Из гIулакх кхоачашде лаьрхIа а тха XXIV съезда решенеш, цу гIулакха тIаерзаь я шун XVI съезда решенеш а.

Оаш мел лаьрхIар кхоачашдолар дег тIара доь тхона, деза доттагIий!

Новкъостий! Тха халкъа гIулакхаш шоана тоьал дика доьз. Шун кемайноазон, радио, телевидение доттагIаша санна шерреи шийсел юаш Советски Союза вахара еррига агIош. Цу гIулакхо со мукъазоалийт ду хьакъехьа мадарра дувца дезаш. Алхха орга аз, бальхай объем тха йоккха а массе тайпара а хилар, цудухьа советски наха тIабийрзза къахьег пхе шера плана майоагIдара кхоачашъяр дукха.

Советски халкъ цхьоагIо йолаш да, айха хотадешах шиъ Коммунистически партеца тонахьа. Парте Центральни Комитето деча тIехьехамашта городашкарчен юрташкарчен къахьегамхоша кердача къахьегама инициативашца жоп ду. Мехка шерра яьржай беррагача наьха социалистически хьа. Балтикера Тайжача океанага кхаччалца, Советски мехка ерригача шеррача моттигашка кхехкаш латт советски наха барттайна беш бола хьанаре болх.

Тха партеи тха халкъо кхетабу коммунизм хьалъяра сийлахь-доккхача гIулакха хьалхара шоай боккха бехктоххам. Цудухьа дог тийша хила мара дезац шуга, новкъостий, Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци шоаш бахьан долаш аь йола, тха пар[illegible] те шоца [illegible] доттагIий, дерриге советски халкъа [illegible] йола сийлахьа идеалаш [illegible] дукха советски наха шоай [illegible]!

Дунен халкъашта юкъера гIулакхех [illegible] новкъостий. Шеко, тха гергагIарча лулахоашта, доттагIашта, цхьоагIоахошта дика [illegible] йоаз машар безаш йолча Советски Союза ленински арахьарча политика принципаш дерIараш, кертера лостамаш. Уж боккъонца шоаш маддарра хьаьхьеккха тха парте XXIV съезда решенешка, Советски паччахьалкхен официальни документашка, советски кулгалхоша даьча къамелашка.

Тха арахьара политика — из ба машара кхерамалеи баьнен долаш, империалистически агрессеи диктатей массе а тайпана дуьхьала, халкъий боккъонаш Iотеiаяра дуьхьала, нийсхоии демократически принципий лаьрда тIа дунен халкъашка юкъера гIулакхаш тIагIлертта доттадеш къовсам.

Шудухьа дег тIара дика хет тхона, деза новкъостий, цу нийсачен къовсамо тха мехкаш, вежарашка волча еррагача социалистически паччахьалкхешца агIун агIох а теха халкъа Монголи йолаш хилар. Оаха баркал оалаш белгалдаьхиа, Монгольски Халкъа Республико вежарашка долча мехкашца шоай дагa а дуьйлаш белгалбаь арахьара политически никъ кийчбенеи чакхдоахаш доагIаш дола дагъа лоацаш хилар. Тахан дуьнен халкъашта юкъерча арене иза болаш лоархIаме ок'шуш оаш хIана аьнча из машарен нийсхоаш оаз я.

Азиатски континента мехкий вахарца, гIулакхашца, хьаштаща, кхиалонна эзараш долча гонадашка гIоала йохьахьа йола паччахьалкхенаш дилларах тарра СССР-ен Монгольски Халкъа Республикан уйла тIа из йолайташ хиле йиш йола хилар дола цхьа лощ дуьна безам бар са укхаза, новкъостий.

МадагIа да Азиатски континенте чIоагIа машари дикаеш лелахой гIулакхаша оттадерга бола тешаме кийса никъ — из да къаьст-къаьста хьайналла дIара азиатски мехкаш вIараьа хьайнача дерригача мехкийн хьаштаи хьесеш долаш.

Халхьал доьдаш вIашакхетадеш йола империалистически политика хIана а тIаьха хIаьо лелаеш я, цун тIарIадара формаш хувцалуш иле а. Колонизаторашa даьча доаьлохашта хIане а азиатски лаьттан тIа цхьайнагIаьлелараш дIа къамийн дынийн моагIала, вIаши тешаш боарен дегабуэмаш дарен гIулакхаш. Хьаьтта оалаш хиина из хьайра, къеhака дийна цар чуерзада санна, шираьна эзмах юлашеча цу дочи гIулакхашка а новкъарло и Азерча цхьаьаддолча мехкашта юкъера вIаштIехьа дола, уккхцIена гIулакхаш дегIаяхара.

Цхьабакъда, цу дерригача хIамий малан Азерча мехкий юкъара хьаштаи дац, азиатски халкъашта шоайна букха юкъера мотт корабагIац кхиллар а да. Из мишта ца хилаэл соьгIа, новкъостий, вай чIоагIа дог тийша да: Азе халкъаш машарен дикача лоалой законегIа дахаргдола я йоагIаргьа!

Цхьана къахьегара дарда тIа латта Азерча машарен кхерамаш илеи — керда илеи вIадда а аш. Азиатски паччахьалкхенаш, шоай исторически опытага хьежна, дьалхагIа а цхьа санна дуннаве а хьаьуттенаш халкъашта юкъе машаре, уьзвхцIена бувзамаш вIаштIехьалоаттача йолла кот гIортола а мегаргIоаеш йола моттигий принципаши норма.

Шовзткъе иттагIча шерашка машаре даара принципаш шоаш къобалдаьеш хилар официально хьахийкхдар Индеи, Китайски Халкъа Республика, Азерча дукхаьха кхыча мехкий правительстваша. Азии Африкен машарен цхьана гIулакхаш лелаьдарен континенташ яр — цу тайпара дар 1955 шера исторически Бандунгски конференце тIайпача 10 принципа малан. Азера машар чIоагIдедара тIаерзаь лоархIаме инициативаш хьаладийкаьай блокашта юкъе ца яхара политика лелаеча мехкашa уьх тIехьарча шерашка, белгала аьлча, Алжире хиннача шоай йигIьагIча конференце. Кхы а дукха дагайохийта йиш яр цу тайпара малан долаш йола дукха лоархIаме предложенеш.

Цу тайпаре, юкъарча низаша азиатски кхерамалеи вIаши цхьана гIулакхаш лелаяра Iалашдара идея — дуккхача паччахьалкхений политически опытахи лелареха хьаьддина я. Из идея вахаре чакхъяккхара шиъ дуккхача паччахьалкхенаш тIатеIIа, дерригIа практически гIулакхаш чакхдалар, дукхача уйлай, позицей терко тIаьххийта лоархIам бар.

Итташ эзаргача химех, бIаьш хилгехи, аьлеехи доккхий хиш хьахулаш санна, дунен халкъашта юкъерча политика а боккъонца доккха гIулакх хьаьхул дуккхаза хьаде гIортарах, дукха а — йокхий а эзаргта а — инициативаш низ болча цхьан потоке вIашагIкхетарах.

Азе чIоагIа машар хилийтара наькъа тIа эгара къоастаде деза ха хьатIахкахьача а къоастадеза тIехьадайнта йиш йоалача а декхарех наI — из да бакъдар аьлча, ала баьна доагаш, с кIур ухаш дола тIема кхурачаш дIадоахкига, [illegible] районашкара [illegible] тIема кхерам хIабоадахьага. Дуккхаа цудухьа гIертта хьадан Советски Союзо Вьетнамах йола парижски соглашеш дерригIа кхоачашъяра. Камбоджера тIом цу [illegible] патриотически [illegible] схьалан тIарча лоIайта хьежнна социабелга, Къулбехьарча Кореера кхыча мехкий эскараш дIадоахкига, Корея машарцен демократически вIашагIтохара тIаерзаь йола КНДР программа хьал а лоац.

Из бахьан долаш вай дикза хета а ду къовбал а ду Индеи, Пакистанои, Бангладеш Республикаи. Къулбехьарча Азера хьал дIахо тоадара цита боккъонцарча лоалахой хьисапе вIаши цхьана леладу гIулакхаш хилийтари дукха чакхдоаха гIулакхаш. ХIаьта вай раьза долаш белгалдоахкх, новкъостий, цу дерригача дешашка, кхы дуккхачарга а санна, Советски Союзи Монголе Халкъа Республикаи боккъонцара доттагIийн вежарийн санна цхьабарт болаши цхьа лостам болаши хилар!

Азерча мехкий кхерамалеи Iалашъяра юкъарча доаш, дуккхьал, духааденна да Гергарча Малхбоаленера конфликт къоастара а цу лоархIамеча районе чIоагIIеи нийса машар оттабара а декхар.

ХIаьта Гергарча Малхбоаленера хьал тоа-м тийшаша а лац, цхьабакъда, юхатIехьаиаьа, тIехь-тIехьагIа кхийн хилара кхераита доалаш латт. Из цу тIа дIатIадоаккх, арахьара хьадлоаеш хиларца къайле а йолаш машарца гIулакх къоастадара дуьхьалъяьвача Израила провокационни политика. Советски Союза хетар хоаш да: Гергарча Малхбоаленe чIоагIа машар оттабара лаьхха цаI мара боаца тешаме никъ — из ба 1967-ча шера дIалайна дерригa Iарбий лаьттен мукъадоахкига. Палестинерча Iарбий халкъа шиъ паччахьалкхе вIашагIйолларен самоопределенеи законах йола боккъо кхоачашъелта, хIаьта мишта хIана конфликта юкъеззача дерригача мехкашта кхераш ца хилийтаран шоай лоархIаме хилийтарах тешаме а авторитетни а гаранти хилийтар.

Из дерриг кхоачашде йиш я а декхар а да ООН социализма хьежна дукхьал цу гIулакхa вIашагIтьеллача Женевски машарен конференце. Цун болх сихагIа юка дIабелабара тIехьа латта а латт. ДоттагI а да тхо, доттагIаа долча Iарбий паччахьалкхешца цхьана. Дукха ха йоаллаш Рабате хиннача Iарбий мехкий кулгалхой конференце социализм оаха дерзI Iалашмате конструктивни а, Iарбий дуне цхьоагIо чIоагIъеш а, палестинерча Iарбий позици чIоагIъеш а.

Цу хьакъехьа гIулакх доагIачарга массанега а оаха вIаьхка а хоадам болаш дIаьзеду: Советски Союз хила а хиннай, я а я, хург а я машарга сихагIа чIоагIа чен нийсхоии машарца Гергарча Малхбоаленера гIулакхаш къоастадар лоьш. Из оаха чакхдоаккхаргда вежарашка долча социалистически мехкашца, тхоай Iарбий доттагIашца — Египтаца, Сиреца, Иракаца, Палестина Мукъадахара Организаце кулгалхошца, Алжираца, Йемена Халкъа Демократически Республикаца контакт йолаши вIаши дагадоалаш, дерригача дунен тIа машар Iалашбара Iалашмате лоархIаме дола из гIулакх къоастадеча цIенача дегапа боккъонца дакъа даца лоьш йолча кхыча паччахьалкхешца контакт йолаши вIаши дагадоалаши.

Азера кхерамзле Iалашъяра Iалашмате лоархIаме элемент я азиатски паччахьалкхенашта юкъе шиъ агIорахьара дикеи чIоагIеи вIаши цхьана гIулакхаш лелоргдола хьал оттадедгеи дIахо дегIадоаладелгеи. ЦIенача дег тIара вай ала йиш я цу гIулакха а Советски Союзеи Монголе Халкъа Республикаи дика дакъа лоац аьнна.

Оаха СССР-е боккха мах бу Азерча мехкашца: вежарашка долча социалистически мехкашца ДРВ-ца, КНДР-ца, Къулбехьарча Вьетнама Республикаца, тхоай сийлахь-боккхача доттагIчунца Индеца, Афганистанаца, Бирмаца, Шри Ланкаца, Бангладешаца, Пакистанаца, Японеца, Иранаца, Туркеца, лаьттан эгара йоккхагIйолча континента кхыча паччахьалкхенашца вIаши цхьана гIулакхаш леладелга дика вIаштIехьдалара. Тхо гIерт, гIертарг а да вIаши пайда боалача, юкъарча машара гIулакха пайданечен ларда тIа уж гIулакхаш дIахо дегIадоаладе а кIоаргде а.

Шеко йоацаш да, новкъостий, азиатски континента дерригa дешаш цу сахьате къоастаргдола магически хIама доацаш хилар. Цхьабакъда, хьалха хиина конфликташ дIаьйнача, азиатски паччахьалкхенашта юкъера доттагIлен гIулакхаш чIоагIлуча, шиъ агIорахьара а, цхьаза дуккхача агIонашкахьара а, кхоллама дукьа вIаши цхьана гIулакхаш леладелга вIаштIехьдоалача хана вай ала боккъо я — уж шоаех азиатски лаьтта чIоагIIача машара гIишло хьалъеш йола элементаш а аьнна.

Кхетош да, Китайски Халкъа Республика санна йоккха азиатски паччахьалкхе цу процессе доагIаш дола дакъе доацаш хила чIоагIа дика хургйдар. Хаац хете а, мохьа дола долча тайпара, новкъостий, Пекина хIанзара политически курс кходкадаьгIбалара тIедалешхьа дуьхьала латт.

Шиъ агIорахьара Советски Союз массе а хана гIерт советско-китайски гIулакхаш дерттIача боарам тIа даха. Тха дахи, КПСС XXIV съезда дехи, хувцаланза а Китайцарча гIулакхий хьакъехьа, кхыча мехкашца а санна, тхо латт цхьатарра боккъо хилара, суверенитет а доазув бIарча хилар а лархIара, чурча гIулакхашта вIаши юкъе ца гIертара, низ юкъе ца баккхара принципаш кхоачашъера тIехьа. Тхо кийча да советски наха массе а хана дег тIара лоархIаш долча китайски халкъаца доттагIала вIаши цхьана гIулакхаш леладелген юхаметтаоттаде.

Цхьаьрчоа хетаду Китайски Халкъа Республика кулгалхой а цар яхача Советски Союзоцара гIулакхаш тоадара дуьхьал бий хьогI аьнна. Цхьабакъда, цар дешаш гIулакхашца вIашагIкхетеш дац.

Мадарра аьлча, хьалхара услови лаьрхIа, кхы дукхагIа е цIенагIа а доццац Пекино дIадех, Китайски кулгалхоша хIанз шоай я ала гIертача а. ХIаьта цудухьа къоьвсаме районашка цар оалача а тха территоре дуккхача участкашкара советски доазон йистера ва дIадоаккхкига. Пекино дуьхьал хьайоах, доазон дешай хьакъехьа переговораш е цо кийча хургья, аьнна мотта оалаш йолча «къовсамеча районийх» хьакъехьа шоай дIадехаш дар кхоачашдаьчуа тIехьагIа.

Боккъонца кхетадеш да, новкъостий, цу тайпара позици хьатIаша йиш йолаш бола, оаха из дьйтIа а яц.

Советски Союзах аьлча, оаха цхьаккхе а хьалхара условеш уттаеш Китайцара гIулакхаш тоадара хьакъехьа, дукха да я оаха китайски агIонга корта болча, хоадам болча переговорашка далийта гIулакх яха. Оаха хьадехац наьха цхьанна а лаьттаи, цу хьакъехьа тайпа цхьанккхе а «къовсаме районаш» яц. Оаха, хоаш долча тайпара, дIаьлли д тIехьа да а теттаи КНР-аца тIом ца бера, вIаши дIухьала цхьанна а гервах пайда ца эцаш, — цу юкъе мугIарарадар а, ракетиндар а ядериндар а долаш — тIема низ ца боалбера барт бе кийча хилар.

Мишта я Китайски Халкъа Республикацара юкъмоттиге актуальни дешаех йола тха позици. ХIаьта хьакъевдара йоаа, паччахьалкхений, царна юкъе КНР-а шиъ а, кIоаргагIдола хьашташ котдаргхиларахи тха мехкий юкъмоттигаш белгала тоаяра гIулакх хьалхд е тIехьа дIахьалхашна дергхадаргха бола тешам байиза да тхо.

Новкъостий! Дунен халкъашта юкъера кхохкам лаьгIбола болабеннача хьаланна къаьсттагIен шерагIен гучайоалаш латт тIема кхерам дIабаккхарца, тешаме чIоагIа машар оттабарцен беркате вIаши гIулакхаш леладарцен нийха бола безам. Цу лостамгахьа дIахьалхашка доаларо шиъ чудоацамта дилаача агрессивни е тIехьайнса уйла болча тIоаарий дукьаленца хадданза къовсам лоаттабар дIадех. Цхьабакъда, дукха дукхаленаш йолаш иле а, кхоцам лаьгIбеларгеи машарген вугаш бола низ бола тенденци шийна никъ буллаш йоал.

Кхетаде хала доацача бахьанех, цу хьакъехьа боккха лоархIам болаш я СССР-и США-и санна йолча йоккхийча державай юкъмоттигий лоаттам.

КПСС XXIV-ча съездо тIейхна машара Программа кхоачашъеш, тIехьарча шерашка советско-американски юкъмоттигашка цIенхаштта хувцамаш даьд оаха кхохкам лаьгIбара, тайп-тайпарча сферашка лелаеча вIаши пайдане долча гIулакхий лостамгахьа. Цо бIарча хьайнача, хIанзле а шеко йоацаш пайда баьб дунен халкъашта юкъера климат тоара даькъе.

Укх денношка, шоана хоаш махкиiара, Владивостока районе президентаца Фордаца хьалхара вIашагIкхетар хилар тха. Дикача, конструктивни хьалашка чакхдаьннача цу вIашагIкхетаре, кхы дIахьаза керда а хьаккхар дегIа а йоалайир укх тIехьарча шерашка советско-американски юкъмоттигаш товргахьа йолаш йолаь курс. Шиъна а мехкий кхыча мехкашцарча гIулакхий министрашка цхьана США президентаца тха торо хилар советско-американски юкъмоттигий принципальни дешаш а уж дIахо чIоагIъяри дегIаккхувлари дувца а. Цуница цхьана холамболлаш бакъдир цу юкъмоттигий дегIаадар адамий кердача дунен тIема кхерамах мукъадаккхарах, массе юкъара машар чIоагIбарах латташ дола исторически декхар кхоачашдара тIа-тIа эффективнегIа хургболча тайпара къовсам лоаттабе уйла йолаш хилар.

Цудухьа, кхетадеш махкилара, переговорашка ракетно-ядерни герз [illegible] лаьрхIа, цул тIехьагIа уж [illegible] агIонна мегарде йола [illegible] тоаеш лехам йолча [illegible]. ХIаьта, [illegible], тохкаш [illegible] йиш я цу хьакъехьа [illegible] вIашагIкхетаре [illegible] хIаме гIа дIахьалхашка бакъхьаб аьнна.

Советски Союзан вIашагIкхетар Штатий халкъашта хиина ке Iоат дерригача адамех машарен маьрша вахарах лоархIам йолаш долча цу дешийрца соглашеи яра болх гергарча беттанка чакхбоаккхаргхилар къоастадир оаха президентаца.

Лаьза дийшача кхетадайт паччахьалкхенашта керте латтарий советско-американски вIашагIкхетарах дьалхивар хIама ца эшаш дерригача-дуккен тIа шерра къобалдаь [illegible]. ЧIоагIа дика а хетар белгалдоахкх вай аз, хIанзй дьлча цу [illegible] тхаьга гойт тха партен Советски паччахьалкхенен чакхйоахаш йола машарен халкъашта юкъера гIулакхаш лелаадарен политика шерра, дерригаза халхьо хьаладоаваш хилар.

Деза доттагIий! Тахамарча башха-хиеца цIейхо, монгольски къахьегамхошца, монгольски кулгалхошца вIашагIкхетаро ахы цIаькхддо а торо елар тхона вай гIулакхашта юкъе тешамо хьаллае лелаеш йола доттагIалер ромален дег тIера атмосфера хоалийта. Дикаха баркал хилдо шоана тхо дIайха тIаздарах, тха партен даллкъан адресах эьнача дикача дешаех. Мукъаба оаша Монгольски Халкъа-Революционни парте Центральни Комитета, Сийлахь-боккхача халкъа хурала Президиумах Монгольски Халкъа Республика правительстван сай доккха сай дарах — Монгольски Халкъа Республика сийлахь гражданина цIи ялорах доккха баркал ала. Шин кулгалхоча организацеша аьна цу веншех тха ленински партен тха советски паччахьалкхене халкъа Монголеца массаза чакхъетхача чакхйоахачен доттагIален вежарашка гIулакхаш леладарен политика, эгара хьалха, боккха мах бар лоарI аз. Сайна деагIачкхe, советско-монгольски доттагIала чIоагIдара дегIаккхувлара массеха хьиакаре хьадлуналарен на хурдешахарех из чолдада йиш йолаш ва со.

Хургдолчуй, советско-монгольски юкъмоттигий хкомиен уйла еш тешам бола безам бe са Советски Союзен Монгольски Халкъа Республикен цхьана лелаеду гIулакхаш массеболча оагIорахьара дIахо дегIаккхувлара, вай сийлахь-боккхача социалистически содружество дIахо чIоагIъяра вай кIаьд ца луш цхьана къахьегархилара.

Вай цхьана къовсам доттаIорга лаьттан тIа машарен дикача лоаллой гIулакхийн принципаш котъяхара, халкъашта юкъерча юкъмоттигашка хаалий кертамукъа, Iотхьам боацаш дегIаадара сийлахь-йоккха бокъо тешаме Iалашъяра тIехьа.

Аьттуви ирази хилда шун, деза доттагIий!

Даькъала хилда бIубенна дIахьалхаштIахьа, социализма кердача коталонашка деза монгольски халкъ!

Даькъала хийла монгольски къахьегамхой сийлахьа авангард — Монгольски Халкъа-Революционни парти!

Даькъала хилда массадзана лаьттаргдолеи дохаргдолеи советско-монгольски доттагIал!

Котбаьлба машари коммунизми!

* * *

(Новкъоста Л. И. Брежнева къамаьла чIоагIа уйла тIалахийта ладугIаш дIаьхало деттача тIоарама укъа санна дукхаза а юкъагIдоахаш дар.

Къамаьл чакхдоалаш аьна доагаш уре а эйтта, чIоагIа, дIаьдаь тIоараш а тоххаш тIайбар. Гулбеннарашка масса а къаьтарра йоах: «Дуне мел доаш Советски Союза!», «ДоттагIал!», «Ура!»).

* * *

Юха а дIаьхдаь тIоараш тох зале, МНРП III съезд хиннча Монгольски Халкъа Республика хьакхаяьни 50 шу дизар белгалдоаккхаш йоаззаш йолча советски скульптора В. Мухиной «Болхлочуи колхозничеи» скульптура авторски копи монгольски халкъага дIалургIа тIа-делцад делегацено КПСС ЦК-ас, СССР Лаккхьарча Совета Президиумо, Советски правительства аьна новкъоста Л. И. Брежнева хоам бича.

Цхьана къахьегаш чIоагI дийна, белгалдаьккхар КПСС ЦК Генеральни секретара, масса оагIорахьара вай вежарашка цхьана леладу гIулакхаш. Керда толамаш доахаргда вай, новкъостий, Маркса, Энгельса, Ленина сийлахь-боккхий идеалаш бахьан доаш лоаттабеча къовсаме!

Заходаар уре а [illegible], чIоагIа тIоараш а тоххаш. Зале уж [illegible], массане а [illegible] цар: «КПСС», «МНРП», «Ура».

ЧIоагIа доттагI тIоараш а «Ленин», «ДоттагIал» [illegible] Леонид Ильич Брежнева новкъост Ю. Цеденбалага дIалелар КПСС Центральни Комитето, СССР Лаккхьарча Совета Президиумо, Советски правительства МНРП III съезд хиина 50 шу дизарнен Монгольски Халкъа Республика хьакхайкаь 50 шу дизарнен дуьзадолча монгольски кулгалхошта дийта йоаршала письмо.

Сийлахьа гIулакх хиннай соьга, аьлар цул тIехьагIа нов. Ю. Цеденбала, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъост Леонид Ильич Брежнева Монгольски Халкъа Республика Сийлахьа гражданина доштар «Монгольски Халкъа Республика Сийлахьа гражданин» яха цIи цуна ялар хьехьехоре МНР Сийлахь-боккхача Халкъа хурала Президиума грамотеи дIала. Из соьгIат лелаш цунна Монгольски Халкъа Республика карагIдаьнначар лоархара, КПСС-ан, МНРП-ан [illegible] СССР-ан МНР-ан халкъашта юкъера вежарашкача доттагIален цхьана лелаеча гIулакхий юкъмоттиг чIоагIъярен кIоаргъярен гIулакха, социалистически содружества мехкий а дунен халкъашта юкъера коммунистически болама бола [illegible] дIахо кхетабара, машара дунен Iалашъяра юкъера хьамаленен чIоагIъяра гIулакха къаьстта доккхий хIамаш карагIдувларах.

Залерчар, хьал а гIаьтта, чIоагIа тIоараш тох нов. Ю. Цеденбала Дало [illegible] МНР Сийлахьа гражданина грамотеи нов. Л. И. Брежнева дIалуча, вошас санна Леонид Ильич мархIа бокъадаь дала.

Новкъоста Ю. Цеденбала дег тIара баркал аьлар Советски Союза партийно-правительственни делегацеца, КПСС ЦК Генеральни секретара шийна цIей деллача хьаьа лацарах, торжественни заседане сийрдек дог уроастадешш къамаьл дарах, Монгольски халкъа-революционни партена, правительствано, дерригача монгольски халкъа Iинаяроаш дег тIарен дешаш аларах а декъал хиларах а бахкарах а.

Цу мишта дег тIара баркал [illegible] КПСС Центральни Комитетен Советски правительстван монголо-советски доттагIала Общества халкъий ДоттагIала орден еларах.

Оаха, аьлар нов. Ю. Цеденбала шийн къамаьл чакхдоаллаш, тхоай беррига тешаме доттагIоштен цхьоагIаноштен доаш ду, монгольски халкъ шиъ парте кулгалла чакхача доттагIала, цхьоагIо, кхотадалара хайкъагIа, сийлахь-боккхача Ленина хьалхевхача наькъагIа дIахо а сийлахь-доккхача советски халкъаца, социализма кхыча мехкий халкъашца, массехе гIоахлоргха шиъ беррига вежарашшиъ сийрдача кхоанонга гIоргхиларах.

Советски Союзен Йоккха Монгольски Халкъа Республикан Паччахьалкхений гимн лакхаш чакхьлар торжественни заседани.

* * *

Торжественни заседани чакхьаьннача тIехьагIа доттагIала ШагIа монголо-советски доттагIала Общества халкъий ДоттагIала орден дIаелла моттиг хилар. Из соьгIат деннад цуна Монгольски Халкъа Республикан Советски Союзен халкъашта юкъера доттагIаяи цхьана леладу гIулакхаш чIоагIдечен дегIаккхувлачен доккхий хIамаш карагIдувларах.

Деза соьгIат общества дIаделар советски партийно-правительственни делегаце члена — КПСС ЦК Политбюро члена, Казахстана Компарте ЦК хьалхарча секретара Д. А. Кунаева.

Жоп луча кепара къамаьл дир МНРП ЦК Политбюро члена, МНР Сийлахь-боккхача Халкъа хурала Президиума Председатела заместитела, монголо-советски доттагIала Общества центральни совета президиума председатела С. Лувсана.

* * *

Сарахьа операн балетен Паччахьалкхен театре цIей кадеш йоккха концерт оттаир монгольски искусствой говзанчаша.

Iалашмате хоза чакхдаьннача концерте бар КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев верте латтача советски партийно-правительственни делегаце членаш, МНРП ЦК хьалхара секретарь, Сийлахь-боккхача Халкъа хурала Президиума Председатель Ю. Цеденбал, МНРП ЦК Политбюро член, МНР Министрий Совета Председатель Ж. Батмунх, МНРП ЦК Политбюро членаш членалла кандидаташ.

Зале хиннараша дег тIара моаршал телар новкъосташа Л. И. Брежневага Ю. Цеденбалага.

IАДАМ ЛОРАДАРА ЕР-РИГРОССИЙСКИ ОБЩЕСТ-ВА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕС-ПУБЛИКАНСКИ ОРГАНИЗА-ЦЕНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАККХЕХЬАРЧА СОВЕ-ТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАККХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Iадам лорадеш хьанаре а кхиамаш болх барна Iадам лорадара Ерригроссийски общества 30 шу дизарна дуьзадалар Нохч-ГIалгIайн Автономни Советски Социалистически Республикан Лаккхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Iадам лорадара Ерригроссийски общества Нохч-ГIалгIайн республиканский организацина.

Нохч-ГIалгIайн АССР Лаккхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIайн АССР Лаккхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный, 1974 ш. 25 ноябрь.

СУНЖЕНСКИ РАЙОНА «АССИНСКИЙ» ПЛОДО-ОВОЩНОЙ СОВХОЗА НОХЧ-ГIАЛГIАЙН АССР ЛАККХЕ-ХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИ-УМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙН АССР ЛАККХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Iалам лорадеш хьанарен кхиамаш боли барахь Iалам лорадара Ерригроссийски обществан 30 шу дизарца дуьзалдолуш Нохч-ГIалгIайн Автономни Советски Социалистически Республикан Лаккхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Сунженски районан «Ассинский» плодоовощной совхозан коллективна.

Нохч-ГIалгIайн АССР Лаккхехьарча Совета Президиума Председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIайн АССР Лаккхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный, 1974 ш. 25 ноябрь.

IАДАМ ЛОРАДАРА ЕР-РИГРОССИЙСКИ ОБЩЕСТ-ВА НОХЧ-ГIАЛГIАЙН РЕС-ПУБЛИКАНСКИ ОРГАНИЗА-ЦЕ АКТИВИСТАШТА НОХЧ-ГIАЛГIАЙН АССР ЛАККХЕ-ХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИ-УМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙН АССР ЛАККХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Iалам лорадеш болхь а кхиамаш а болх барахь Iалам лорадара Ерригроссийски общества 30 шу дизарна дуьзадаленен Нохч-ГIалгIайн Автономни Советски Социалистически Республика Лаккхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла:

Барашкаева Альмада Елизаветайна — Ачхой-Мартанан районан ТIой-Юртарча 8 шерарча школа директора, Iадам лорадара Ерригроссийски обществан первични организацин председателана.

Бисаев Махьмада Мусайна — Iалам лорадара Ерригроссийски общества Советски районни совета инструктора.

Климентьев Леонид Михайловична — Iалам лорадара Ерригроссийски общества Заводской районни совета председатела заместитела.

Рашкевич Наум Абрамовична — Нохч-ГIалгIайн госуниверситета зоологи кафедра доцента, Iалам лорадара Ерригроссийски обществан республиканский совета секцийн оллхазаршна лорадара секци председатела.

Рыжиков Валентин Васильевична — М. Д. Миллионщиковн цIерагIча Къахьегамна ЦIечу Байракхан орденан Грозненски нефтяной институтан геодезии кафедра заведующена.

Филатова Валентина Степановнайна — Iалам лорадара Ерригроссийски общества Октябрьски районни совета бюрокхамна секретара.

Шилов Леонид Александровична — СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химкомбината директора.

Нохч-ГIалгIайн АССР Лаккхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIайн АССР Лаккхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный, 1974 ш. 25 ноябрь.

СИХХА КIОАРГЛУ БУРУВ

«Грознефть» объединене къахьегIчарех хаI и Старо-Грозненски автотранспортни контора коллектив. Цу предприяте автомашинаш гIуллакх ду буруваеттарашта, мехкадаьтта доккхарашта, гIишлонхошта. Цуьнца меллахаоттам во боле а уж то йин я вай республикерча мехкадаьттахошта эша муьх дIа-юха кхуьхьаш. Царна эша мухьаш дIаюха кхахьара итт бетта план 102,7 процент кхочашъяьй цар, тонно-километрий задани 100,7 процент кхочашъяьй.

ДIадахача шеранна хинначул дикка тоаделлаш автотранспортни контора коллектива деррига техникo-экономически хьокхамаш а.

Къахьегама овсарле лакхьяра задани 11,2 процент тIехкхочашъяьй. ПланагIа дарьхIачу совгIа пачхьалкхенна 14 эзар сом пайда баьй. Уж толамаш кхы тIа я тоадеш къахьегаш ба транспортникаш укх ноябрь бетта а.

Автотранспортни коллективе дукха ба тIехьника водителаш. Царех ва цхе шера план хIанаделла тIехкхочашъяьв вола Калинин Василий. Ткъаьи иттех шу да цо балха моттиг ца хувцаш цу предприяте водитель вблаш къахьега. Массехказа хержав из къахьегамхой Грозненски горсовета депутатала. Предприяте болхлошта юкъе эгара хьадхарчарна сийна цунна коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIе. Цу цIерасий дени лакха а лоттадеш хьинаре къахьогача цунна дукха совгIаташ тийнад. Царна юкъе я Къахьегама ЦIечу Байракха орден Ленински юбилейни медали. Автотранспортни контора коллективо чIоагIа лоархIаш сийдеш. ва Калинин Василий. Цуя нерттердар да башха дика производственники ший ховкъосташа товшк хилар. Ший опыт дог раьба долаш дIалу цо кхоьнача водителашта.

Иттта ший ховкъостa хьокхам телаш болх беш ва водитель, коммунист Демельханов Алхазур Дакаевич. Из а ва коммунистически къахьегама ударник. Цунна а сиццаа, дукха толамий лакха мах а беш, Къахьегама ЦIечу Байракха ордена Ленински юбилейни медали. ХIаьта тийша сийлен грамоташ, къахьегама книжкаш тIа дIа я яздеш кха барлалаш итташ да. Массаза а дикача технически хьала тIа кулийт цо ший автомашина. Цудукха буруваеттарашта сиха эшаш боля мухь дIа-юха хьоча хана ший бехкагIа цхьаккха хьовзам хилийташ цо.

Социалистически цхье хьалхалаттачарел дукха тIехьа ца бусаш хьинаре къахьегаш ба водителаш Шаламов Евгений, Аюпов, Тагир, Магомаев Леча, Муртазалиев Шарвани, кхыбараш. Муьхаш дIа-юха кхахьаре планаш массаза а тIехкхочашъяьш цар.

Т. АЛЕКСЕЕВ.

ХЬОКХАМАШ ДОГ ГIОЗДОАХАШ ДА

Дукха дукха кхоэба хьайбаш, 630 бетташ бола аьтт ба Урус-Мартанан районни «Гойтинский» совхозо. Укх денонца гIишлонхоша доккха дика дьаб боахама хьайбаш лелaдераштa. 800 хьайба лелaдара лаьрхIа хьаьн комплекс юкъебоалазьй производство. Комплекса хьайбашта лаьрхIача хIара помещене доакъар хулаяш, чура кхо, нувхан арайоахам деча бодхашта механизаци яьй. Хьй лаьрхIа йола автоматизаци а мел хьайбаша. Йоаххо ший ферма болхлой салоIар шIаштIехьлакххара а. Сийрдача, паргIатача цIеча уголоке телевизор, радиоприемник латт. Истолаш тIа газеташ, журналаш укх. Долаш да истолаш тIа лоэзаду тайп-тайпара ловзараш, пенах хьалтеха да ферма болхлой социалистически декхараш тIадолеч пар уж миштa кхоачашду хьагойтеч стенд, кхыдараш.

Шоаех ечa йоаклонэ балха тIа дика хьокхамаш гойташ хоц лу хьайбаш лелaдерашa. Халкъбоахама шера планагIа 980 тонн дIаала еэаш хинначa итт беттa 946 тоннa шурa дIаеннaй пачхьалкхена.

ХIанa хIара хийнахьа юкъера лаьрхIача 2,5—3 тонн шура дIалу оаха пачхьалкхенна, — йоах совхоза зоотехника Мурдалов Iимрана. — ЛаьрхIача туш да шура дIаялара шера халкъбоахама план нхелагIа декабрь тIакхоачаш хийцна кхоачашъе тхона хIаргIаргдолга. Из тхоай толам Конституце Денна хетабу оаха.

Дог гIоздоахаш да совхоза дукха хьайбаш лелaдерашa гойта хьокхамаш а. ХIаьиле толамца кхоачашъяьй цар пачхьалкхенна лух дIадалара нIеслагIча пятилетка халкъбоахама плана. Иштта цхе шера халкъбоахама планагIа 286 тонн дIадала дезаш хиннача 345,8 тонн дIаденнад.

ХIара бетта хьайбаш лелaдерай собрание итог ю социалистически яхьа. Хьалхара моттигаш ехача доярканта, бежа Iушта. Iаьсий лелaдерашта карара кара лу вымпелаш, ахчан премеш тел. ДинагIолача доярка сийна Ше байракх айо ферме.

Доярканта юкъе хьоржача ехье хIана цьаьна Абубакарова Хеда я. Укх шера хIара кхоабача Iаттагара 2180 килограмм шура ехха декхар тIаийнаяр цо. Ше дешe дош тIехкхоачайдеш. ПIийттагIа ноябрь тIакхоачаш хIара кхоабача Iаттагара 2729 килограмм шура ыьккхай. Шоай социалистически декхараш толамца кхоачаш а даь Хелев дукха тIехьа ца бусаш къахьег доярканa З. Хачукаевас, Б. Юсуповас.

ТешаIе лара еллай совхоза ферма болхлоша йоакхха продукци лох а ца йолайташ, юкъера а ца дулайташ хьайбаш Iаттгара дахара. Хьайбай помещенешка йIайза я. Тоъалбалаш да Iалашдаь доакъар а. Иштта, 109 эзар центнер силос, 687 центнер баьций витаминни хьоар, 2800 центнер йол, кхa тайпа доакъар Iалашдаь. Из деррига а ферма юхе дIаоттадаь да.

— Пачхахьалкхенна шура кохкара нIеслагIча пятилетка халкъбоахама план тIадоагIача шера нIе бетта кхоачаьгье лерхI оаха, — йоах Мурдалов Iимрана. — ХIаьта хьалхашка оттадаь декхар, дешна дош кхоачашдара биз, хьинар кхо ка дем кьа я хьегарга.

М. ХАМАТХАНОВ.

РЕЗЕРВАЕХ БИЗЗА ПАЙДА ЭЦ

Укх шерачта совхоза хьайбаш лелaдерашa дика толамаш доаллаш хьахьег.

Иштта шера халкъбоахама планагIа хIара кхоабача Iаттагара 1950 килограмм ыкха еэаш хинначa итт беттa 1913 килограмм а ыкха пачхьалкхенга 12071 центнер шура екхай, итт бетта планагIа 11500 центнер йоккха еэаш хиннача.

Кхоъ шурий-товарни ферма я совхозе. Сентябрь бутт тIакхачалца яхье хьалха яр Ваташев Хьасана кулгалду цхьолагIа шурий-товарни ферма. Цхьабакъда октябрь бетта итогех совхозе хьалхара моттиг яккхарах луш йола кирара кара тела ЦIе байракх Идрисов Татаc кулгаладеча цхьоалагIча шурий-товарни ферма коллективо яьккхар. Пачхьалкхенга цIе бетта планал совгIа 16 тонн шура йоккхаш накъабаьлакхар йиъалагIча квартала цхьоалагIча ферма хьайбаш лелaдерашa. ХIара кхоабача Iаттагара ыкха шура 1776 килограмм хилар, шера план 1950 килограмм [illegible].

Сийлахь-боккхача Октябра 57 шу дузача цIей сийна хьоржача яхье юкъе а баха хьинаре къахьийга октябрь бетта кхы а чIоагIбир баьккха толам Татас кулгаладеча ферма коллективо. ХIара кхоабача Iаттагара йоаккха шура 1916 килограммага дIакхоачайяр.

ШолагIча шурий-товарни ферма коллективал яхье хьалха бовла цхьоалагIча ферма хьайбаш лелaдерий торо хилийтар. шура алсамъеккха йиш хулийтача торонех сентябрь, октябрь беттаншка пар дикагIа пайда ийца хиларо. Иштта, сентябрь бетта ерригача фермашка цIаьхха дьагIеелар доахано лу шура. Бахьан малагIа дар?

Гуйран тIехкхьарча беттаншка къолу дьагIенашкара буц, хьокха дIайоах, кхоачалу хьайбаш баьццарча доакъарца Iаладара шоалагIа дIанов кудатураш. Мошача доакъарга Iемача хьайбаша во дуь гIоква доакъар. ХIаьта Iан замалеха чуоцадергдолча хьайбашта Iалашдаь доакъар парна дIатела доладе хьалха. хул. Цудукхе сентябрь, октябрь, ноябрь беттанша дукхе хьалнаш шейслу хьайбаш лелaдерашта хьалхашка, шунна цхьана лагIау йоакхха шура а.

Къеддар мошa доакъар тха совхозе я. Из IаткъаргдоЛаш доахаш тIеххьарa хьажкIаш, шекара свекла чуийнача кхокха доажаде лаьрхIар. ХIаьта цу резервах пайда ийначе, доахаш Iаигара дахара Iаладача доакъара кхом а беш, йоакха шура лаьгI а ца йолийташ хьайбаш кхаба керда торонаш хилар, ХIаьта цу тайпара торо эггара хьалха цхьоалагIча ферма коллективa кора-йир.

ЦхьоалагIча отделене шолагIча бригада цхьа дIайийна дукхача шерашка тIаIовлача баьцийн доккхий кхаш да. МадоагIа Iукал даьлуд тIаньагIа дика буц тIаньар цу кхашa. Лоха йоакха хьекха пайдаш яцар буц, цхьабакъда цига доахеш доажаде дика торо яр. ХIаьта пу торонах бизза пайда я айпар цхьоалагIча ферма хьайбаш лелaдерашo.

Цу гIулакхо шо пайда бир фермана. Иштта, пехьа-дале, хьайбайнара йоакха шура алсамъекхар, шоалагIа - дале дикка кхом бир доахан Iаигара дахара IалашдIаьча доакъара. Цуннa цхьана лоаделар шура яккхарга дIадодар а.

Уж толамаш дахе йиш куртьнар нагахьа санна ферма коллективе барт, цхьоагIо оапаре. Цуннa тешаa дем цхьа месал доаллаворга ва. Дукхача шерашка тIаювла баьцийн дIайийначa доажадеш кхашка бийсаш йоахийтар доахента, цигга деттa а деттар уж. Помещенешка санна атта дац гурахьа ара, кхо тIа бе бетта а кхыдар де а.

Совхоза доаркашта юкъе хьоржача яхье хьалха Вердар Аниe я. План 1960 килограмм йолаш хIара кхоабача Iаттагара 3000 килограмм шура ыкха социалистически декхар тIаийцедар цо. Ше дешe дош кхоачаIде гарга я дIаша. Итт бетта хIара кхоабача Iаттагара 2647 килограмм шура ыьккхай цо. Цуя дукха тIехьа ца юсаш, шийна хьалхашка лета декхарaш толамца кхоачашдеш къахьег доярка Вакаева Зарес а.

Т. ГАНДАЕВ, Гудермесски районa «Дружба» совхозан партком секретарь.

БИОХИМИ — ХЬАЙБАЙ БОАХАМА

Белок дукхагIа фу дича йолийталуьгьар хьайба организмага? Из дош къоастадара къахьегаш ба советски Iалмахой.

Дулх дуь вай, шура мол.. ХIаьта уж продукташ хьалулийташ йолча биохимически процессий вIаlла уйла я вай. Дулх, шура, фуаш — сага дара юкъера биззача мехьха йола хьайба белок тела хьаст лоархI Iалмахоча биохимикха эггара къахьегаш аргIанна.

БаьцовгIай белоках я санна, хьайбай белокаш 20 аминокислотах латт. Царех дукхагIьараш хьe тарлу баьцовгIаша санна, иштта хьайба организмо а. ДукхагIьараш е-м тарлу, цхьабакьда, ерригаш а ергьиц. Цхьайоло аминокислотан, масала, метионин, лизин, кийча йолаш кхичана цхьана яхха еза организма чу.

Нагахьа санна баьцовгIай белокаца шоашта нийсса кхы цхьаьккха аминокислотех кхыметтел цаI хинна я йоаццаш хуле, хьайбай белокаш кийчьяра биззача мехьха йола материал хулалургьяш - пулах. Дукхьал уж аминокислоташ баьцовгIай белокашца кIезигагIа я хьайбай белокашнарчуд. Нагахьа санна тоъаш йоацар дIатхоаечаш цо хилийтача, белока метта оттанза долча дабкъа аминокислоташ хьахилийтара гIулакха пайде эцалургбай. организмана чухьа дукхьал «ъхьа» дIаиргья из.

Юрта боахаме лелaдеча хьайбай организмо органически веществах, эггарa яьлхарча ергIана баьцовгIай белокех, хьаю сага дийтаaц пайданагIа йола дулха, шурий, фуьй белокаш. Цу белокан фабрика «КПД» сед йоккха яц: Iатто цхьа килограмм «дукха» белок Iоаяра 10 килограмм гаргга баьций белокаш юле еза цунна.

Из проблема къовстаргйолна накъах цаI шоашта нийса кхы цхьаккхаш йоацаш йола аминокислоташ ерттбоахама доакъарашна «дукхагIа хилийтар. Дукхача хьале цу гIулаккха пайда вы химически накъаца хьахилийтана аминокислотех. Цхьабакъда ерригача аминокислоташта метташ бан уж хьахулийта химически яиъ; из бозона мехха ба, хIаьта доакъарах еттаршка а дукха еза дIауx. Цу дукха Iимамхоша кхы тайпа кIамаш шоай метта отталургйоаца аминокислоташ хьайбай боахама хьеяра кхы тайпа накъаш лох. Уж оссинешаш цхьайолча микроорганизмаша Iоэш хиларах гIойлеигагIа ба микробиологически синтез ниъ.

Ераш да А. Н. Баха цIерагIча биохимие института СССР Iилмай Академе члена-корреспондента Василий Николаевич Букина кулгалеча витамини лаборатоpe цхьадола балхаш.

БаьцовгIай, къьетта а бобоаш, белокашца кIезига да шийна нийсса кхы хIама йоаца аминокислота — метионин. ХIаьта а доархIаме да иа, белок хьахулийта материал санна хинна а ца Iеш. Метионино доахха дакъа лоац организмана чухьа кхыйола веществаш вIацагIтохача. Цу биосинтетически процессашка метионине молекулах дукхьаар пайда эцара организма чу я B_{12} яхе витамин ца тоъандаь дуза даннa ца лоацалуш йола къоьтта ферменташ система. Доакъарех метионин B_{12} яха витамини тохача продуктивность дикка лакхлу: царех цхьана пайда эшш хила, масала, хурехашта 20 процент дукхагIа тIаккхет дулх.

Профессора Букина лабораторе кийчьяьй B_{12} яха витамин микробиологически. цу дакъе юрта боахаме лелaдеча хьайбашта дикача доакъарах еттача концентратий хьасане а, хьинра метод. Из метод промышленность карааеалаьй. хIаьта B_{12} яхача витамина концентратех тахан толаме пайда эц вай мехка хьайбаш лелaдоча фермашка.

Шийна нийсса кхы хIама йоаца цхьаьккха аминокислота — лизин. Лизин кIезига йолалаш да деррига ялата доакъарaн концентраташ. Нагахьа санна котама кIоаргат е хьаний хурсаш кех, кIа о хьакхIаш ехкаш кхьйоа, цар организма чу йолаш 30—40 процент белокаш дейча гIулакха йол.

Хьайбай боахама шоача лизина проблема къовстаьй московски рискани Iилмахоша творчески цхьана къахьегар бахьан долаш. А. Н. Баха цIерагIча биохимие Институте профессора Букина лабораторe болхлошех Латвийски ССР Iилмай Академе А. Кирхенштейна цIерагIча микробиологе Института профессора Мартин Беккера лабораторен дика хьтув а боалаш кийчьяьй шекара производствора отходаш мела-лийтара накьаца лизин хьахулийта микробиологически метод — мелассы.

Iалаьмате дукха болх бе бийнар: микроорганизмана мегаргйола культура хьахорга, цу микроорганизмана клеташка лизин биосинтеза хула биохимически регуляци Iомаe, юхьера а, технологически хьалаш вIаштIехьдаха.

ХIанз болх чаххбаьниаб. Шортта лизин йоала концентраташ хьаю хIана Латвийски ССР Лиеваси опытни биохимически заводе, кIаьтe царех хьайбай боахаме шерра пайда а эц.

Михаил КРИЦКИЙ, биологически Iилмай кандидат.

(АПН).

Шера 10 эзар совгIа тракторан прицепаш арахец Грозненски транспортни машиностроение заводо. Укхаза арахецаш йола «ПТС-4» яха тракторан прицепаш вай мехка массе кхана да Iеш доазол дехьарча дукхача мехкашка дIаухийт.

СУРТА ТIА: Тазбиев Тапалу кулгалдеш йола погрузочни бригада прицепаш тIайотташ я.

С. ХАКИЕВА сурт.

Кхопаш дIа мишта йоахаргья

600 миллион сом — дукха да йоацаш а тIехьа иштта доккха дар доазйина хулача кхопаша хIара шера хьайбай йоахама дет хинна ю.

ХIана вай мехка территоре доккхагIдолча дакъа тIа е цIендаь дIадаьккхад, а лоадам боанча даьккхад цу зуламдерго хьайбай боахама дем хинна ю. Нагахьа санна итт шу хьалхагIа кхопаш лета доахан 30 процент гаргга хиннадале, хIанз уж шин процент мара доацаш кIезигделлад. Кхопаш цIенъаь дIаьккхай Эстоне, Украина дукхача областашка. Кхопаша цу лазар дикка дайдаьд Белоруссе, Латве, Молдове, Туркмене, Российски Федераце дукхача областашка.

Кхопаша шоай фу дегIадоаладара хана «кхача ийбу моттиг» я доахана а сов организм. Хьайбай пакьара кIел а хьале, цул тIехьагIа букъа тIехка тIоиар чу, гийга чу, кхача органашка а кхаьче кхопо тесcача фуво лазар хьоадy, ситем боабу цул. Доахана дазра чам бо, гIалу уж, шура кIезигагIа лу пар. Кхопаша тесса фу къаьстта чIоагIа Iатть Iаьсашта — из дам уж, хийнца дегIадагIаш. Цул совгIа хьайба организма чу юххера а оалаалача ларпо шоалагIа Iург доакха хьайба накъарад, цу тIа а пуи эггара дикагIа долча, букъа кхьоача дакъе тIа.

Цхьан хина кхопашн хьовсем лоаттабара ттам ДДТ яр. Хьайба пакьара хIалхара арайоагIача кхова йелгаде гуча ма ньалицте а, из оашца а хьекха йоойора уж. Цхьабакьда цу методо хьайбенна шоалагIа лазар дерг па халарах тешам ланар, кхопанта дукха зене ехар из, хала леине еза а яр, цудукха дукха хд аладехьа йита а йийзар.

Проблема къоастаяра дош шонка дIайийцар ветеринарни санитаре Ерригсоюзни Iилма-тохкама институтех СССР Iилмай Академе Зоологически институтех болхлоша, керттерa кулгал академикага Полянов Александрeгeн профессорашка Ярных Владимиргeн Никоновa Анатолигeн хургдолаш. Цар шерра Iомайир кхопий экологи вай мехка ерригa территори a лоаламара мехкаш а чулаьца. «Экологи» ахача деша маIана лаьгъадоaйе садоавлача хIаман вахара иоала ийла тайп-тайпарча климатически зонашка хьежжа Iомаенга (кхопа тайпа, вахара керттерa образ, ебар, бежанах лита ха, кхопа тесса фу хьайба организмана чухь дебаре хенаши накъаши). Цу хIамашта бокъонца дукхагIа боллара пайда кIаьб мехка тайп-тайпарча климатически зонашка ишача Iалмех 18 института информацега лабораторни экспериментий дукхача даниеда. Из бехьан долаш гучадалар кхопо тесса фу лелара башхалонашк хIара зоне уж лоаттабара дикагIйола способ цар тесса фу хьайба организмана чухь лела доладенначa юххе хоададелга хилар, хIана дьаеча. Цу хана чIоагIагIа Iатть цунна кхыметтал кIезига мара йоара а химически веществаш.

Кхопий фу дIадаиккхара дикагIа лаьрkIай хлорофос — ДДТ-аца нийсача чIоагIагIа Iоткъаш йола препарат. Из препарат дукха а кIезигагIа етта метаргйолаш я. Цу тIа а хьайба организмана чухьа сихла яш из, цун уйакхIенона ве ца 'а деш. Поляковеи Ярныхер хьаьвча шоай тайпарча установкаша йиш хилийтай дукхача доахана цхьатарра обработка яра балха йоав механизаци е. Цул тIехьагIа хьайбир кхы а чIоагIагIа Iаткъаш йола препарат — «гиподермин - хлорофос». ХIанз 500—600 бежана обработка яра кхо-дахь сахьат мара эшаш. Цхьара, массехк я яьр цо, гурахьа ю из (цу хенна ма долалу кхопаша тесса фу), кхахкинараш бIаьстта юкъе тахка я токкаш.

Керда метод шерра юкъедоалара йийнар къахьегам вIаштIаьхьаккхара нийса рекомендацеш кхопий фуна къовсам лоаттабара баьхьоин кийчаь гIулакхаш — тессача фух кхыметтал дайна йисача кхопе хIаргаче Iула кха а кхонаш йоархае тарлу. «Гиподермин - хлорофос» установкаш - оправдалаш хьарах Iилмахоша авторски свидетельствaш денад. Цхьабакьда юртбоахаме хьайбаш дулaнича садоахача хIамах лорадара кхы а кийдагIа йола способаш дIахо а лохаш я. Тохкамхоша шоай бухсоццаш доле декхар лоархI вай мехка территоре тIера пахьара кIал хула кхопаш, биологически тайпа хиларех терра цIенхьа дIайоадинта, хIана ахьча цхьайола кхы тайпа садоахча хIамаш санна Iалема ахьтоина гIойле йоалаш яц уж.

Петр КУРЫШЕВ. (АПН).

ФУ ЛАЬРХIА ДЕШ ДА «СОЦИАЛЬНИ ПАРТНЕРСТВА» ХЬАКЪЕХЬАРА КЪАМАЬЛАШ

Шин сага юкъе эттача гIулакхех ше яздеш, ший цхьан дукхар тIа Марк Твена бедгаддаррхаад: долла хIама ахьатера нийслора дар — хийла тоаи цхьайне эгIабора, хьовсинаш шоллагIчоа хулар. Бегаш бора воккхача американски писатела сакъердалуш бене я. Цу тайпара политика во лелaдавчуга хьежжа йоацед, цIенкашта ниххьха гIерт монополистически корпорацеш. «Социальни партнерство» оал цу политиках.

Капиталистически мехкий деррига пахар оалангара деш хулца лаьркIа йола сигалара Iотуйта формула санна, къахьегамаи капиталаш юкъе «цхьатарра бокъонаш» йола гIулакхаш оттадара дIоагIа санна хIана ца ьнна хетайта гIерташ юаци буржуазни идеологана «социальни партнерство».

Цехье фу йолаш я деша хьинaне хьаиттаеш йола болхлойн предпринимателийн партнерства, «цхьатаррарча бокъонeгIа цхьане лелaдеча гIулакхий» пордув? МаьлагIа маIан чулаьца цунна монополистически капитала оагIонгахьара из кха болаш хьаьлловнaшта Iалашдеш йола керда доктрина хьайкосараша?

Ховш да, капиталистически дунен тIа болхлочунта даим «юкъарча дирега» хьакъехьа дуьцилга, капиталистически производство ше «юкъара гIулакх» санна хьаувттаелча. ХIанз-м ха ма кхаьчаяр класссий конфронтаци царна юкъера къовсами бицбе: хьаьнала къахьегдалар хIараше — тIаккха пунка чIегьаг а йоккхагIа кхоачаргьяр.

Экономика дешашта йолча США къыман юкъарча конференце, масала, американцаш тIахьоар чIоагIа, «цхьана къа а хьегаш», шоай «хIараней дукххавейн хьашташ юкъарча нразага дIадахийта дийзача» юха ца а доалаш экономически халонаш эшаара. Цхьа бахьан доацаш дац цу тайпара тIахьекхамаш аралелхар: инфляцеца цхьана лоаттабеча къовсаме «партнерства» новкъосталла болхлой тешабе гIерт забастовкаш елга, • монополешта дукхьела бувлга мегаргдоацилгах, тIалаттача порядкашта къахьегамхой раьза боацa уйла IотоIаc безам ба.

Чаккхъяккхалца дIайнкьача «социальни партнерства» лерхIар антагонистически общест-ве «хьашташ цхьана тардетга», социальни нийсхо ца хилареи классовн къовсамеи уйла къахьегамхой санхетам чура дIайоаккхага. социальни революцена хьалхашка бехказа боала гIерталга да. Цу уйлай авторaша лерхIачох, «партнерстваx» болча фаьлго нордув дIатасса еза къахьегамхой рузкъанна. шоай къахьегамах хьахиннaчоа, Iаьдала бокъонца уж хийрабахьа хилара.

Цхьабакъда къайле яц, капиталистически мехкашкара керттера экономически рычагаш хьалхагIа а санна кIеззига мара боацача цьхье бе йоахкаш хиларах. Масала, Великобритане, английски кепайоазово дахьа доархIамегIа, ерригача доходех 84 процент бахача нахах 7 процент мара боанача цьхья доалахьа я; мехка баха 14,2 процент нах къен мешен болча метте, мехка къаман доходах 38 процент 1 процент хиллал мара боапача цьхья бе йоалл. США официальни статистико хьаккайкадаьчох, хьатIайоагIача доходa боарамга диллача «лохехьа» латтача дезалий 20 процентага (вешта аьлча, эггара хьалха, болхлой дезал) мехкарча берригача дезала хIаранe ерригача доходах 6 процент гаргга мара кхачац, дохода боарамга диллача «лакхехьа» латтача 20 процент болча дезалга 40 процент кхоачача метте. Шеце экономикана доал ду 15 дезало, хIаьта царех боккхагIбараша шоай бе тоIадаьд ерригача финансови капиталах кхоалагIа дакъа.

Нагахьа санна данза даргдоацар «де дезаш хилча» из де йоккха буржуази «кийча» хилар практике мишта нийслуш да геттара шаьра хьехьокх энергетически кризисо а шерра ккайкаш йолчe инфляцеца лоаттабеча къовсама програмо а. ХIамай мaьхаш, налогаш IотIаеттаялaро, аллеш лакх ца деш лоаттадаро къахьегача нaха мара хIама тохлизар, хIаьта корпорацей пайдаш шеаш долчa дисар. Дукхача пачхьалкхенийн монополей, масала, хIама эша на дала-раа совгIа, цар вIаштIехьдалар шоай рузкъа дикка лебаде а. Масала, «Лойял-датчшелл» яхача дунен халкъашта юкъерча компане. энергетически кризисах бахьан а дакъка, 1974 шера дукхаза а маьхаш лакхдаьд шоай мехкадьтта продукташта. Англа хьалхарча ах шера ио бакъкха пайда 567,4 миллион стерлингий фунт хилар, хIаьта из шоза совгIа дукхагIа хул соахка пу хана цунна хьетIаенача доходал. США электрическаx боакка мах укх шера хьалхарча ах бетта 55,4 процент IотIакхийттаб. Цу цифро хьахьокх, дукха миллионаш доллараш мугIарерча «партнерий» кисашкара монополистически корпорацей сейфашка ухаш хилар.

Цхьаьхка масал. Укх тIехьарча шерашка Великобритане кIнрьяь практикана юкъехуьд «къахьегама овсарлеах йола соглашенеш» оалаш кхзаш. Цу тайпара коллективни договор дир, белгтала аьлча, «Алкан» яхача завода администраценеа болхлоштех юкъе. Цхьабакъда из соглашени предпринимателйн болхлойн «хIаштий цхьоагIоа башха-ника модель» санна кхайкхеш хиннача Би-Би-Си дикторий оазаш кхоачаш йийка-м хьинанар, «производствана рационализаци» ю аьнна бахьан а даьккха, завода 1700 болхло улица тIа араккоссача хана.

«Социальни партнерства» ерригача политико тешал ду, монополисташта хьашт долаш йола «цхьоагIо» «хIамагIволча партнера», вешта аьлча болхлочун чотах мара хила йиш йоацаш хилара. Керда доктринаш хьоттае тарлу. дог оттайташ йола лозунгаш аралаха тарлу. цхьабакъда пар керттердар — капиталистически производствени гIуллакхаш — хувцаш. «Партнерства» хьакъехьа доахкий къамьлаш а деш, хьалхагIа а санна даим, болхлой къахьегамах боагIа совнагIа мах хьашт долча накъаца парна тIерабахха гIерт монополистически буржуази.

Цхьабакъда капиталистически мехкий къахьегамхой кхетадеш боагIа монополистаншн цар идеологически герз лелaдерашен хьакхайкаьяьча «социальни партнерства» политика классовни маIан. ХIаьта цар массаза а цу политикана дуьхьаьда уоттаду шоаш дIадехараш. Производствана болхлой тIахьокхам оттабелга. предприятешта доал деча доагIаш йола дакъа лоацилга, планированена демократизаци, производства керттерча средствашта национализаци елга — уж да цар дIадехараш. Уж дIадехараш бахьан доацаш лоаттабу къовсам — хIаьта из къаьстъаьстача предприятейн экономика секторийн доазонел арабоалаш латт — тахан деррига къамаш юкъара а хинна дIаотташ латт капиталистически мехкашка. Цу лаьккъера хьалда декхараш маддарра белгалаьд капиталистически мехкашкарча коммунистически партеша хьаоттаяьча кIоарга демократически эргалонаш яра программаш тIа. Уж программаш чаккхъяьхар аьнна дIаяргьяй саго сага еш йола эксплуатаци. хIаьта а из лерхIар кхоачашдарга болача накъагIа бокхо гIа баккхар кургдa гучах.

«Коммунистически болхлойн партеша, аьттехьарчей аргдехьарчей оппортунисташа санна, кIоарга социальни экономически эргалонаш яр дукха, хьалха латта демократи бахьан долаш лоаттабу къовсам социализм бахьан долаш лоаттабеча къовсама дукьела ца оттабарал совгIа, цу къовсама дакъа а лоархI цунах. Монополешта дукьела, царгарча экономически доалан политически Iаьдалан дукьаларча къовсаме ергйолча кIоаргача демократически эргалонаша новкъостал дергда социализм хиланза ярг ца хилар тIа-тIа дукхагIча пакха кхетадара. «Цунах латт 1969 шера хиннача коммунистически болхлойн партей дунен халкъашта юкъерча Совещане хьоттаяьча коммунистий принципиальни позице маIан.

Цхьа бахьан доацаш дац «социальни партнерства» доктрина кхелтарашa хилаза ярг йоаца овлангара социально-экономически эргалонаш ца хилийта лагахьа болхлой лозунгаш лечкъадеш хилар, царех кхыдараш хетийта, монополистически буржуазена пайдана долче оагIорахьа уж лерзале, цу тайпара монополистически капитала позицеш чIоагIье гIерт уж. Цхьабакъда «социальни партнерства» политика кхоане яц. Цунга а яземо йолча кхыр а концепцешка дIайоахьлургьяц буржуазни обществерча къахьегамая капиталаи юкъера вIашдуьхьаленаш.

Валерий КОВАЛЕНКО, философски Iилмай кандидат. (АПН).

«СЕРДАЛО»
3-тIа оагI., 28 ноябрь, 1974 шу.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

КХОАНА-ЮГОСЛАВЕ КЪАМАН ЦIЕЙ

«РАДЕ КОНЧАР»— ТУРПАЛА ЦIИ, ЗАВОДА ЦIИ

29 ноябре шен къаман цIей — республика Ди дезду югославски халкъо. 1945 шера цу дийнахь кьахилар Югославин хха Федеративни Халкъа Республика. Дизза доаццача тIаьа итт шера тIехьабиса юртбоахалла мохк хиннача Югославе королевствах сиха дегIаухаш латта аграрно-индустриальни пачхахьалкхе хилар. Промышленни продукци арахецарга 15-зза алсамдаьннад укхаза тIом чаккхбаьннача шерашка.

— Нагахь санна 1945 шера Загребе тхо долча шо дахька хиннадаларе, укхаза Филерови бульвара тIа шоана бIаргагургдар деха цхьан этажах доле цIенош. Цар чу къахьегаш вар бIаь гаргга саг. Дукха говзал ца эша балхаш дора цар. Иштта яр тIом хьале «Сименс» яхача Германски фирма доладахьа хиина йоккха йоаца мастерскеш. Цар метта йоккха комбинат хьахиннай, — йоах «Раде Кончар» яхача завода генеральни директора заместителе Златко Петровича. Югославски машиностроение кертерчарех цаI йолча цу йоккхача предприяте цехашка хьожаш долх тхо цунца.

Мадарра лаьта, хала дар Югославена тIом чаккхбаьнна хьалхара шераш. Фашистски тIаьрахошла кхь шера доаттабаьна кьовсамо иштта а кхы Iаьха бIаьхай боаца мохк чIоагIа бодабир. Боах дьабе йиш йоацаш йохайяр 220 шахтеш рудника, промышленни объектех 40 процент яраш юхе хIама ца доеш йохаьяр, хIаьта 60 — чIоагIа йохадь, машинаькъех ахапел совгIа дераш доладаь дар, шоссейни наькъаш доча хьал тIа дар. Кхо миллион совгIа вола саг чуIе цIа доацаш висар. Мехка баха нах тIаьюха хIама йоацаш бар. КIеззига мара лацар карточкаех телаш хиина кхиччан продукташ.

Иштта яр Югославе тIом чакхбьаьнача хьалхарча бетташка. Иштта яр 1945 шера 29 ноябре халкъа лоIамах хьалъяьча ФНРЮ (1963 шера арадаьннача конституцех Югославе Социалистически Федеративни Республике яьнна цIи еннлай Югославех) республикех цаI йолча, Хорвате столица Загреб а. Кортмукъале кьа кхача халкъо хьинаре дIадоладир мохк меттаоттабара балхаш...

Югославе халкъа турпала, оккуранци хиннача шерашка фашисташа вийнаш. Хорвате коммунистически парте секретара цIи, лелаеча «Раде Кончар» яхача загребски заводи исторе дизза хьахьокх 1945 шера денз вай декошка кхочашша югославски промышленность хьахилари дегIаахари. Дизза кхоачаш долчача тIаьа итт шера аIамигача мощноста электрически двигаталаши, аIамита трансформатораши, доккха доаца электрояьхии электровыцкаши арахецаш хиннача аIамигача цеха электрооборудовани арахецв йоккха промышленни объединеян хьахилар. Цуна юкъейоагIа 15 предприятя. Загребе хиияа ца Iеш Югославе кхыча городашка а е уж, царца цхьана: Риеке, Сплуте, Сомборе, Скопле, Славонски Пожеге, Битоле хьаьйьраш а йолаш.

Загреба доазолел араьйар комбинат 1960 шера. Цу хана мехка промышленность дегIадахара лостамех цаI хилар йоккха индустриальни объединенеш хьакхоллар, цу гIулакхо торо елар средствашаш, материалех, боккхой низах дикагIа пайда эца а продукцега дIадодар кIезиге а. Цу хана хьахкеллар комбинате электротехнически Iилман - тохкама институт а. Промышленностан Iилманех юкъе чIоагIа бувзамаш оттадара баьнхха тьаккара тIа бар яа а. Электротехникия электроникан проблемаш вIаштIехьйоахаш, производствени процесс дикагIа вIаштIехьаккхара Iилман наькъаш тохкаш 800 гаргга специалист ва институте болх беш. Iилманетохкама институто дал ца Iеш, ерригача предприяте доккхал ду электродинамика проблемаш Iомаера кхо шу хьалха хьаххелла «къорачи камерах». Архитектурни хуцага дилачев ше санна кхы йоацача высокочастотин оборудоваше дилачеи Iилман - фантастически романа тIара яьнача гIишлонна тара я «къора камера».

Комбината 15 завод хийтарча кхаь производствени лостамах специализаци еш я. Новкъоста З. Петровича яхачох, комбинатя арахецача продукце 60 процент яр электроэнерги хьоюи из дIателен, дIахьа екъеи оборудования я. «Раде Кончара» тIехдика дIаенная халагIьярех цаI йола эктамеш: «Электросила» яхача ленинградски завода турбинаша кхестлеш йоле цун кхо генератор цаххаддаш болх беш я Дунай тIарча «Джердак» яхача гидроэлектростанце. Iнз бола дегаш деннад комбинато Югославен доазол дехьарчех кхыча ткъо электростанцена. БIаьш кемаш, царца вай мехка байракхаш тIалатташ лелаш дараш а долаш, «Раде Кончар» яха марка тIалаттача двигателаша лелаеш да. Ээрап йолча загребски трансформатораша болх бу Чехословаке, СССР, Кубе, Инде, Судане. Советски Союзе юртарча районашка болх бу 4000 гаргга йолча Загреберча комбинате хьаьаькха трансформаторни станцеша.

«Раде Кончара» бож ши лостам — электротягеи электробытовой аппаратураи. Цун продукцех итт процент гаргга яр локомотиваш, экскаваторши, лифташ, бувзама средствашаш я, хIаьта 30 процент яр — промышленни цIогIа лелаю холодильникаш, стиральни машинаш, электропишьлон электробытовой «кагий хIамаши» (баразкъаштта етта аьшкаш, кофемолкаш, миксераш, чайникаш, иштта кхыйола хIамаш) я. Загребе кертерча предприяте (250 эзар квадратни метр дIалоацаш я из) тхоая бIаргаяра цехашкара арайралаш хиина енала бесаразолонотяв кизагаш дийтуча йоккхача цехе холодильникашта кайхIа хьалдеш хиина моторащи.

Югославски промышленноста продукци хIара шера дукхагIа дIаухаш латт экспорта. ХIаьта цун хьисап да «Раде Кончар» а. Цун продукци Югославе дIайолхьийт дунен 50 мехкашка. Лакхе вайна хайнаца бесса, из дика йоаз вай мехка, вошал лелаеча Польше, Чехословаке, Румыне, Кубе, Малхбоалех дегIаухаш долча мехкашка — Египтех Замбех, Малхбузем мехкашка — ФРГ, Итале, Грецс, Швеце.

Советски Союзаца дини бувзамаш лоттаду загребски комбинато. Толамеч чакхйоаккхаш я производствана специализаци ярех специалисташ дIахьа хуццарех хьакхеьхьа кь соглашени. Комбината Iилмантохкама электротехнически институто бувзамаш лоттаду шо санна йолча Москверча, Ленинградерча, Киеверча Iилмантохкама учреждениешца. Загребе чIоагIа мах бу цу дIахьа лелаеча гIулакхий. «Раде Кончара» цIи лелаю комбинат — Югославе электрооборудовани арахеца йоккхагIа йола предприяте. 25 эзар сагах латтача боллой коллективо арахецача электродвигателашка халкъа турпала дог детталу.

Т. КУДРЯВЦЕВА.
(ТАСС).

ИДЕОЛОГИЧЕСКИ БОЛХЛОЙ ДЕШАР

КПСС Нохч - ГIалгIай обкома пропаганда агитаци отдело парте горкомий райкомий секретараштеи пропаганда агитацен отделий заведующеицеи дархIа ярIанара методически семинар яир.

Семинаре къамелаш дир: КПСС обкома лекторски группи кулгалхочо В. А. Губина — «Лекционни пропаганда вIаштIехьаккхара опыта из эргаькхка товяри проблемаш», КПСС Ленински райкома пропаганда агитацен отдела заведующе Е. Б. Григорьева — «Культурай искусствай учрежденешта партийни кулгалдара формехи методехи»; КПСС Грозненски райкома секретара Т. М. Ахматхановс — «Вахача наха вахаре керда цIейша обрядаши юкъехкхьярах»; КПСС Шалински райкома секретара Ш. Ш. Генаева — «Белорусе партийни организаце идеологически кадраш хьахержаш царна кхетам лушш беча балхах хьахкехьа»; КПСС обкома политически просвещене Цlен заведующе А. Я. Заруцкс, — «Кадрай марксистсколенински дешари экономически образовани».

Методически семинара доакъашхой политинформаторий агитаторий балха опыт дIахьа эда баха хилар В. И. Ленина цIерагIча Грозненски механхьатта чакхдолхача завода партийни организаце.

Царна хьалхашка къамел дир завода директора Б. П. Филатова. Къахьегама коллективашта кхетам луча инженерно - техническа болхлоша лакъа лайрах, завоне хулаш йолча идеологически оцинерийех, завода коллектива карагIдаьнарехя хьалхашка латтачи декхарехи дийкар цо.

Завода политинформаторий агитаторий балха опытах дийцар партком секретара заместителя З. С. Саломахинас.

Цхьан дийнахьа хиина методически семинар чакхьалар химикий культура Дворецe СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химкомбината парткома секретара А. И. Космина дани болх беш йолча агитпункта балха опытах дувцарца.

Юбилейна хетаяь выставка

Укх деношка Ерригроссийски Iалам лорадара обществе хьаь 50 шу дуз. Цунна хетаяь «Глобус яхача «Союзпечата» тика чу хьайилай республикански филателистий выставка.

Цига хьокхаш да «Радуга», «Нефтяник», «Ровесник», яхача филателистически клубий доакъашхой, Iалам дезарий балхаш.

Дукха я выставке наькха сакъердадолайтаргйола маркай коллекцеш, масала «Сага дийна Iалами» яха Грозерча № 1 йолча школа дешархочун И. Ботвинника, иштта кхычар а.

Выставка дикагIйола экспонаташ совгIаташа баггIабоахаргья.

Грозне хьалхара лоа.

И. ПЛИЕВА фотоэтюд.

ЛОРА ХЬЕХАМАШ

ХАЛА ЛАЗАРАШ

Халача респираторни лазарашта чудоагIа, шоай дIадоладаларгеи чакхдаларгеи хьежача цхьатарра доле а, бакъда тайп-тайпарча инфекцех хьахула а лакхерча садоахача наькъий дукха лазараш. ДукхагIча аькъе хоттаме хьалаш хувцалуча гуйрен-Iай лазарахьа дIадолалу уж лазараш.

Зийча гучадаьлла уж лазараш вай республике декабрь бетта долалуш март бетта дIадоалаш хилар. Цунцуьа уж дIа-хьа ца даржийтара ханнахьа кийчо е еза.

Къаьстта дукхагIа даьржа да вирусех хьахулаш дола грипп, парагрипп, хала мерий у, оденовирусаш, екъача къамаргаш лазаялар, пневмония.

Вирусел совгIа кхы хIамаш е я къамарга чура шаьра порлуо естаеш, ларенгит, ринофарингит, ангина оалеш дола лазараш хулийташ. Уж лазараш атта кхет дегI шелделча, унахцIеновна новкъерле еш йола факторош — дом, газаш, Iаболх беча моттигашка йоагIачуа дукхегIа хилча, тIахдаьна малар молаш, боарам боццаш гIале озаш хилча.

ДIа-хьа даржара эггара уззарагIа да вирусии лазараш, къаьстта грипп. уж дIа-хьа довл дукхьал сагагара. Кхайкарча е Iаршинг доаккхача кхо метрага кхаччалца дIа-хьа доах вирусаш йоахка цицхаш, хIаьта цхьа метрага кхаччолца йолча моттиге араухача шолех Iаьаьмате дукха вирусаш йоакк.

Вирусаш дIа-хьа яржар фега гIолла хиина ца Iен кара лелаеча хIамашца, пхьегIашца, гатацa, шерех хьекхача йовлакхаца, бераша ловзаеча хIамашца, иштта уникхо лелаьча кхыйолча хIамашца дIа-хьа даржа тарлу. Белгалдаккха деза цу хIамашца массехк сахьата, хIаьта цхьаццайолча хана деп-байсан а вирусаш дийна хилар.

Грипп ца кхеташ саг иштахьа мара еш, хIаралена йоаш цун белгалонаш, бакъда цунах лораяалара гIулакх лерттIа ца лерадераш дукха ба. ХIаьта гриппах лораялар медицински бахлоех тайша Iац, эггара хьалха из хIара сагах шийх тийша ла

Уналочуна гIулакх дии волчо садоахача къамарга новкъаш дахъоалаш боамбе-кисе батахйоаллорг лелайча а цунна из дIадалара кхераш дукха а кIезигагIа хул. ХIаьта лазар кIеззига кхийттедале из атта чаккхала тарлу, вешта гриппа вирусаш сага дегIаца дукха дIа-хьа яьржале цунах хала гриппозни пневмони оалаш дола хьал отта тарлу.

Грипп дIа-хьа ца даржийтара бокъха лоархIам болаш я предприятешка, учреждениешка, берий коллективашка а цIагIа а санитарно - гигиенически бокъонаш ниса лелаяр. Каст-каста цIена фо чудайта деза, цIагIа цIена хилийта, сквознякаш ца хилийта, цIагIа чура температура цаI хилийта лежа еза. ХIаьта керттердар — балха цIагIа грипп кхийтта саг ниисвелча цу сахьате ногашболчарех хIанъоста а вайметта Iовужаве а лор хьайта а веза.

Юххьанцарча хала доацача гриппа дарба цIагIа леладе мегаргда. Цу тайпара грипп кхийттача сага мазулла дукхагIа витаминаш йола шурай-баьцовгIай бIайха кхача — цIайха шура, малина, кхазараш, облепиха, рябина чутесса дIайха чай могаду. Цо новкъостал ду сага дегIацара лазар дIадаккха а цунна цхьана сага цIийца вирусе духьалара хIамаш хьее гIо а ду. ДегI чIоагIдеш йолча средствашна цхьана, лорага а хьатта модхьеж пайда эца мегаргба.

Кертагарех маьженашкарех лазар соцалдара мало мегаргьа аспирин, анальгин, пирамидон яха молхаш. ХIаьта хкайхадеш лазача ногаю коцеи, дилоши, горчичникаш, туг доалий чай йола молхаш.

Къамаргера йоккьали къахьали дIаяккхара боржомецо бIайха шура мала, иштта фурацилин е сода тека хий багаххерза мегаргда. ХIаьта иштта аптеке эца йиш я гриппа духьаьлара сыворотка, мера Iургашта хьехха оксолинови мазь, интерферон, антибиотикаш.

Мовхараш хиннача дика хул пии процентиз эфедрина раствора пхьина тIадам мерий Iургашка беттача, иштта пайда эца мегаргба санаринех, ментолови дьттах.

Ший ханнахьа дIадоладьеча дарбо дикка новкъостал ду лазар гаьна ца далийта а из халача хьала тIе ца кхачийта а.

И. ПЫХАЛОВА,
республиканскии санэпидстанце къаьстта халача инфекций отдела лор.

САКЪЕРДАМЕ САЙРЕ

«Книжкаш хьахилари уж дешарашка кхачари» яхача деша хетаяь яр укх деношка Нохч - ГIалгIай пачхахьалкхен университете чакхъяьлла литературни сайре. Зала аIашагIкхийттабар студенташ, города школий хьехархойи дешархойи. Сайре хийчаьяр университета филфака студентий Iилман обществе советои литературно - краеведческа кружокои.

Гулбенцараьшта книжкаш хьахиларах дийцар Нохч-ГIалгIайчен йоазонхой Союза правлене председателя Ахматова Раисас, поэташ Мутик Ивана, Арсанукаев Шейха.

Дешарашка дIаухачарла книжкаш беча наькъех дийцар Нохч - ГIалгIай книжни издательства редактора Г. И. Яблоковас. Еррисгроссийски книжкаш дезарий обществе республикански отделене секретара Л. И. Громовс, А. Чехова цIерагIча библиотека дешара зала заведующе Г. Д. Заигаевас, университета библиотека массови отдела заведующе Л. Г. Вакстуновс, филологически факультета 4-ча курса студента Б. Солтагиреева, эрсийн доазол дехьарчен литература кафедра заведующе, филологически Iилмай кандидата М. С. Горештейна.

Р. ЯНДИЕВА.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

СОФИЮ. Белградерча Революцио бульвара тIара Союзни скупщина (парламента) цIено.

В. МАСТЮКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

СОФИЮ. Белграда бахача нахачIоагIа сийдеш дага лоаттаду шоай город мукъайоаккхаш байна советски югославски тIемахой. ТIемахой — город мукъаькхкараш дIабехка боахкача кашмашка хIара денна дукха нах ух, цига массахана зезаш хул.

СУРТА ТIА: (аьрдехьа) — мемориальни кашмашка дIачуволача наIарга; (аьттехьа) — советски салтечоа дегIа памятник.

В. МАСТЮКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ТЕЛЕВИДЕНИ

28 ноябрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. Iуйрейнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — «Дунен халкъий творчество». 10.00 — Босбола телевидени. «Вай лоалахой». 16.00 — Передачай программа. 16.05 — «ТIехьенга гIолла» яхача документальни фильма премьера. 16.15 — Шахматни школа. «Разрядникий класс». 16.45 — «Эрсий мотт». 17.20 — «Цхьан сарахьа...» нохчийн гIалгIайн йоазонхой атеистически дуцарий сборника оагIонаш тIа гIолла. 17.55 — Фильм. 18.00 — Специалиста хьехамаш. Нохч - ГIалгIай АССР-а юртбоахама министерства керттерча зоотехника Бекаева выступлени (нохчий меттала). 18.10 — Киножурнал. 18.20 — Идеологически балха практикаца. «Коллектив идейни чIоагIъяр». 18.20 — Миллионий ленински университет. Балха мукота лоархIам бе. 19.00 — Босбола телевидени. Пушкина трагеде тIара монологаш дIаеш СССР-а халкъа артиста Бебочкина. 19.35 — Таджикски ССР а Таджикистана Коммунистически парти а аIашагIъелла 50 шу дизарга. Таджикски — телевидене программа. 21.30 — Концертий зале. Изала дIаовл СССР-а халкъа артиста Бишу. 22.30 — Босбола телевидени. Кога - совалоаш фигурни хахкара мастераш. 23.10 — Кердадараш. Передачай программа.

II ПРОГРАММА

17.30 — «Выставка Буратино». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Сацукъане ноташ». 18.30 — Документальни фильм. 18.40 — Нохч - ГIалгIайчу гIолла. Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 19.00 — Книжкий тархе тIа. Богданов. «Надежда». 19.10 — Шовше, бераш. 19.20 — Заматгерачь Хьажа е цун реакциони гIуллакхий а. 2-гIа передача. «Знание» обществе республикански организаце правлене председателя заместителя Саламов выступлени (нохчий меттала). 19.40 — Документальни фильмий кинозал.

29 ноябрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 Босбола телевидени. Iуйрейнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. Сацукъане старташ. 10.15 — Югославе къона дезача денга — республика денга. Документальни фильмий программа (Югославии). 16.00 — Передачай программа. 16.10 — «Къоанал эфире в». 17.00 — Таджикски ССР а Таджикистана Коммунистически партя а аIашагIъелла 50 шу дизарга. Репортаж. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Босбола телевидени. Мультфильм. 18.25 — «Коталох хьи полевой почта». Передача аIалу йоазонхочо Карпова. 18.55 — Фильм. 19.00 — Кагирхошта йола программа (нохчий меттала). 19.30 — Босбола телевидени. Хоккейх йола СССР-а чемпионат. Ленина цIерагIа йолча Центральни стадиона спорта Дворецера трансляци. 21.45 — «Хо». Информационни программа. 22.15 — Босбола телевидени. РСФСР-а халкъа артистка Весильевас дахьа лоацаш йола эстрадни программа. 23.10 — Кердадараш. Передачай программа.

II ПРОГРАММА

17.30 — Хььший тIаьхьа Орфей» яхача клубо. Пионерий республикански Дворецера трансляци. 18.30 — «Нохч - ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.50 — Хроника, реклама. 18.55 — Телевидене Волгоградски студе передача. 19.30 — «Хьа цIа лелта ...» яха телевизионни фильм. 19.55 — Маний. «Везан лорьбе». Нурадилов цIерагIча Нохч - ГIалгIай Пачхалкхен драматически театре спектакль (нохчий меттала), (телевизорашка хьожарий заявках).

РАДИО

29 ноябрь

6.30 — «Юртара вахар» (гIалгIай меттала). 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.20 — Республикански газетий обзор. 9.25 — ДIадоахдахачи пондар. Концерт (гIалгIай меттала). 9.50 — Iилман-технически информаци (эрсий меттала). 16.00 — «Къона тIехье» (нохчий меттала). 16.15 — «Лаккаде» яха радиовыпуск (гIалгIай меттала). 16.30 — «Болхлой вахар» яха радиовыпуск (нохчий меттала). 16.50 — «Пропагандист Куюмжиев» яха зарисовка (эрсий меттала). 18.00 — Кердахоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.40 — «Шоана, кхалнаха» яха радиожурнал (гIалгIай меттала).

СЭВ-а вошал долча дезале

Укх тайпарча масалга хьожаргда вай. Гучаяьхача лайдаменрча оахкалий запасашка диллача дIахьий долча мехкех цаI я Монголи, цун территори геологически оагIорахьара кхоачамхилал техка еце а. ХIанз юкъара запас 16 миллиард тонн кIора бола 140 моттиг гучаяьккхай. Цул совгIа дукха я Монголе тайп-тайпара рудниш рудни доацеи пайдане оахкалаш йоахка дIахьий моттигаш, лоамал-химически бедала йоккхий запасаш. Из деррига ший кизаца карадерзаде могаргдолаш яц Монгольски Халкъа Республика. Цудухьа социалистически экономически интеграце комплексни программо даьрхIад Монголе Iалама гIанзаш карадерзаеча СЭВ членаш долча кхыча мехкий материально - технически ресурсаши нахи юкъеоза. Цу гIулакхах ког гIортолга ергья МНР халкъа боахам дегIаухилга сихдера, бахача наькъа хьал-торо тоапра. Социалистически содружества хьашташа дIа мадехха а да из.

ВIаши экономически новкъостал дара Совете юкъерах Монголе боккха аьттув бахар тешал деш дола цхьа масал мара доалададаьдац аз. Уж тайпа масалаш дукха да.

1962 шера СЭВ-а юкъеяхар Монголи Тха мохк парте кхоалагIа программа толамца кхоачашьеш, социализма материально-технически база Iалашьеш бола ха яр из. СЭВ рамкашка СССР-цен аьтта кхыча вошал лелаеча пачхахьелкхенашцен цхьана хьькала къахьегаро МНР экономика сихагIа дегIаахара объективни торонаш хьахилар. Цахадлаш тоалуш латт Монгольски халкъа материальни культурни вахар.

Иштта, масала, 1962 шера денз 1972 шерага кхаччалца валови общественни продукт арахецара, боарам 1,8-зза алсамбаьннаб, къаман доход — 1,8-зза, промышленни продукци арахецлга 2,5-зза алсамдаьннад.

СЭВ-а ах мара йоацача массазарча комиссешка мара дакъа лацац Монголе хIанзарчоа. Мохк экономически дегIаахара ший тайпа белгало я из. Мехка халкъа боахам дегIаахарцен содружества пачхахьалкхенашта юкъе интеграционни бувзамаш шердаларцен СЭВ-а тайп-тайпарча органий балха дукхагIа дакъа лоац МНР-о. Иштта, 1973 шера денз кхы а шин комиссе — электроэнергеи кIора боаккхача промышленностеи дакъа лоац тха мехка. ХIанз СЭВ-а босболча металлургеиа йолча массазарча комиссе доакъа лацара торонашка хьожаш ба тханцига.

МНР халкъа боахам сихача темпаех дегIаахаран цун эффективность лакхьяран тIеерзаь мероприятеш бIарча системе чакхьякха даьрхIад социалистически экономически комплексни программа тIа, белгаладаь цунна специализаци яра керттера лостамаш, белгальй вIаши гIулакхаш лелдара формаш.

Вошал лелаеча мехкий вIаши гIулакхаш ЖIадара чIоагIагIа йолча формаех цаI я юкъара предприятеш, боахама объединенеш акционерни обществаши хьакхоллар. Монголен Советски Союзои кулгаш яздаьа Эрдэнэтийн-обо яхача цIеста-молибденови оахкалаш йоахкача база тIа горно-обогатительни комплекс хьахьярахя цунца цхьана эксплутаци ярахи йолча соглашенеа. Тха мехка дIахо йодача хана горнодобывающи промышленность дегIаахара иштта боккхача лоархIаме да Советски Союзаца цхьаьна пайданерча оахкалий цхьадолча тайпашта разработкаш яран уж яхаран «Монголсовцветмет» яха боахама объединени хьакхоллар.

Ший болх социалистически интернационализма принципаш тIа вIаштIехьбоахача СЭВ-а юкъедоагIача мехкаша вIаши деш долча новкъосталоа цхьана лелаеш долча гIуллакхашеи кх гIортолга ю содружества еррига пачхахьалкхенаш экономически дегIаахара темпаш сихъеча, бIарча хьайнача социалистически системе чIоагIъеча.

Улан-Батор.

Н. МИШИГДОРЖ,
МНР Iилмай Академе экономика институтех Госпланен белхло.

(АПН).

ДЕЗА НОВКЪОСТИЙ!

ЧАКХДОАЛАШ ЛАТТ

«СЕРДАЛО»

ГАЗЕТА ЯЗЪЯЛГА

Газета язъялу йоазама отделенешка а промышленноста, транспорта гIишлошъяьча предприятешкарча, школаш заведенешкарча, институташкарча, совхозашкарча, учрежденешкарча общественни организацешкарча кулгалхой бовзачех общественни уполномоченнешка а йолаш.

ГАЗЕТ ЯЗЪЯРА МАХ: шера — 3 сом 12 кепиги.

ШИ МА ЛЕЛАШ 1975-ча ШЕРА «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА ХАННАХЬА ЯЗЪЕ!

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоалаен Грознен кусталуш моркаш а йолаш, лоадаме йозчаи а йолаш. Iуйрийна цхьаццайолча моттигашка дохк а доалаш, ше а бьила, малхбоалехьара 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш ца хилеи фегара температура республике гIоалла 0 градусагара 5 градусага кхоачаш шелал йолаш. Грозне 0 градус гаргга хила тарлу. Кхоанен ломмен моркаш а йолаш, юкъ-юкъе екха а екхаш, лаагIо IотIаолхаш а йолаш, цхьаццайолча моттигашка дохк а доллаш, бе-беча оагIорахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш ца хиле а фегара температура бийсешка 3 градус шелалгара 2 градус йовхалга кхоачаш, денош 3—8 градус йовхаа йолаш хила а тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364051 г. Грозный, Ленина улица 11 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктоллама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отделий — 3-61-48; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; кехьанай отделен бухгалтерен — 2-80-71.

НАШ АДРЕС: 364051 г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-48; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем и бухгалтерии — 2-80-71.

Газет йоадуш шинарий ерии шоаттем денош.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Револющи проспект 7/84. Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

Заказ № 11157.